

VI део

БОРБЕ У СРЕМУ И СЛАВОНИЈИ

ФОРМИРАЊЕ 15. УДАРНОГ КОРПУСА И ОДЛАЗАК У СРЕМ

Поеле коначног ослобођења Македоније, у духу директиве Врховног штаба НОВ и ПОЈ Главни штаб НОВ и ПО за Македонију издао је 6. децембра 1944. Наредбу о реорганизацији јединица у Македонији. У духу ове наредбе реорганизован је 15. ударни корпус, предвиђен за учешће у борбама за коначно ослобођење земље. У састав корпуса су ушле 42. и 48. ударна дивизија.

У састав 42. ударне дивизије су ушле 3, 14. и 16. ударна бригада. Пре поласка за Срем 7. албанска (шиптарска)¹²⁵ ударна бригада је пребачена у састав 42. дивизије, а 14. бригада у састав 48. дивизије.

За обе дивизије била је предвиђена по једна артиљеријска бригада, чије се људство обучавало у посебном артиљеријском центру у Скопљу, те су ове бригаде накнадно упућене у Срем и ушле у састав дивизија.

При формирању корпуса ове две дивизије нису могле да приме онолики број бораца колико се пријавило за сремски фронт, јер се сматрало великом чашћу и признањем отићи тамо. Не само омладинци већ и чиставе комплетне јединице молиле су виша руководства

¹²⁵ у том периоду званични јој је назив био 7. шиптарска бригада. У даљем тексту појављиваће се као 7. албанска.

да буду укључени у састав корпуса. У састав 42. и 48. ударне дивизије ушле су 1, 2. и 3. ударна бригада које су се као најстарије бригаде, са великим борбеним искуством, прославиле у дуготрајним свакодневним суровим борбама против немачког и бугарског окупатора и квислиншких јединица.

Да би корпусе одговорио предстојећем задатку, предузете су мере за његово комплетирање најбољим наоружањем, којим се у то време располагало у Македонији и припреми јединица и старешинског састава, уколико су то временеке и друге прилике дозвољавале.

За команданта корпуса је постављен пуковник Алекса Демнијевски, шпански борац, а за политичког комесара пуковник Вујадин Поповић. Командант 42. дивизије био је потпуковник Миливоје Грозданић, а политички комесар потпуковник Бено Руео Коки.

После извршене реорганизације, цреформирања и попуне корпуса људством и наоружањем, које је према тадашњим могућностима унифицирано, као и другим материјалним потребама, приступило се припремама за пребацивање на еремски фронт. Иако је претежни део јединица 42. ударне дивизије био ангажован, скоро до краја децембра 1944. у чишћењу терена на Скопекој Црној горм од разбијених балистичких и четничких група, које су се после ослобођења Македоније затекле по шумама и планинским селима скопског и тетовског среза, уложени су били напори да се део старешинског кадра краткотрајним курсевима што више оспособи за предстојеће задатке. Такви курсеви су били организовани у Скопљу. Штаб корпуса је наредио 29. децембра да се 42. дивизија повуче из дотадашњих акција ради припрема за предстојећи покрет. Првог јануара 1945. 3. бригада се груписала у рејону Бујановца где је остала до 8. јануара.

Почетком јануара издата је авизо заповест о покрету јединица 15. ударног корпуса у којој су биле прецизиране етапе за пребацивање до железничке станице Врање. Пошто је железничка пруга Скопље — Врање била порушена на више места, то су јединице морале маршевати друмом до Врања. У Врању је извршено

укрцавање јединица и но ешелонима је извршено превожење до Београда. Укрцавање 3. бригаде је извршено 11. јануара тако да је 12. јануара етигла у Земун. Пребацивање корпуса је завршено до 15. јануара и јединице су размештене на широкој просторији Срема. Штаб корпуса са приштапским јединицама, штаб 42. дивизије и његове приштапске јединице и 3. македонска бригада размештени су у Земуну, а остале јединице на просторији Стара и Нова Пазова — Батајница — Бежанија — с. Добановци — Сурчин. Прва и друга артиљеријска бригада пребачене су из Скопља у Срем почетком марта 1945.

Становништво Срема је са таквом топлином и предусретљивошћу примило јединице корпуса у свим местима где су оне пролазиле и где су се разместили, да је то данас тешко речима дочарати. Свака кућа је за борце била отворена. Иако су јединице имале организовано сасвим уредно и добро снабдевање, људи су их стално обасипали поклонима и храном, тако да су се борци осећали као код своје куће. Доносили су разноврсну храну, џемпере, чарапе, топло рубље и друго. Брло близак контакт је био успостављен са народом и народном влашћу, тако да се целокупни друштвено-политички и културно-забавни рад становништва и јединица одвијао координирано и према заједничком плану и програму. Народ је у сваком погледу и у свим захтевима излазио у сусрет јединицама корпуса. Организоване су биле многобројне заједничке приредбе и весеља на којима су се борци и народ још више зближавали и учвршћивали братство и јединство. Колико је та блискост била присна, види се и по томе што су неке јединице корпуса, након завршетка рата, добијале писма народних одбора у којима су на захтев народа тражили да се јединице врате у иста места где су раније била размештена да би се 1—2 месеца одмарале, а да ће их издржавати само становништво.¹²⁶

¹²⁶ Боро Митровски — чланак — Дејства 15. ударног корпуса од пробоја сремског фронта до овлађивања са с. Стривојна — Врпоље, Гласник Института за националну историју број 1—2, 1960. год. стр. 5—7; Операцијски дневник 42. дивизије, АВИИ, кут. 1315, док. 7/6.

ВОЈНО-ПОЛИТИЧКА ПРИПРЕМА ЈЕДИНИЦА ЗА
ПРЕДСТОЈЕЋЕ ЗАДАТКЕ

На овој просторији извршена је реорганизација јединица према новој формацији, тако да су оне у своме саставу имале све делове потребне за вођење борбе у савременим условима. Ради попуне јединица до пуног формацијског састава накнадно је из Македоније упућено људство и старешински кадар. По бригадама су од преосталог људства преко формације формиран и допунски батаљони, који су средином марта ушли у састав Допунске бригаде, која је била размештена у с. Војка. Ова бригада је бројала око 2.500 бораца и старешина и служила је за попуну јединица дивизија.

Почетком марта све јединице 15. корпуса су добиле комплетно совјетско наоружање — пешадијско, а и артиљеријско наоружање. Специјалне јединице као: јединице за везу, пионирске, хемијске, санитарске, ветеринарске и друге исто тако су добиле одговарајућу ратну опрему, предвиђену формацијом.

После реорганизације 3. бригада је, према неким подацима за остале бригаде 42. дивизије, имала следеће бројно стање и наоружање:¹²⁷

официра	166	аутомата	432
подофицира	354	тешких минобацача	11
бораца	1132	лакших минобацача	12
пушака	459	коња и мазги	131
снајпера	36	командант бригаде	
митраљеза	18	политички комесар	
п. митраљеза	72	бригаде	
противтенк. пушака	34	начелник штаб	
пиштоља	66	бригаде	

Имајући у виду овакав састав бригада, бројно стање и савремено наоружање, корпус је представљао јаку ударну снагу за тадашње услове ратовања.

¹²⁷ Операцијски дневник 7. бригаде за 12. април 1945. године, Архив ВИИ, кут, 1316, док. 1/6.

Са добијањем новог савременог оружја и технике настале су нове тешкоће и проблеми, јер је за врло кратко време требало овладати његовом употребом, те је борачки и старешински кадар морао уложити много труда и напора. Обука се у јединицама одвијала према припремљеном плану и програму у коме је била заступљена поступност и динамичност. Извршена су била бојна гађања са целокупним наоружањем. За специјалне јединице — извиђачке, пионирске, хемијске, санитетске, ветеринарске, јединице за везу, топографске, ПА-јединице и артиљеријске настава је била организована према специјалном програму, који је био подељен савременим условима ратовања. Због краткоће времена умногоме су били скраћени и периоди обуке. Тако се јединична обука изводила од 7. до 15. марта, десетична од 15. до 23. марта, водна обука од 23. марта итд. Да би се у ноћним борбама могли отклањати застоји и кварови на оружју, по јединицама је било организовано такмичење у склапању и расклапању пушкомитраљеза и митраљеза са везаним очима.

Упоредо са извођењем наставе са борачким саставом организована је била настава са старешинским саставом — закључно са штабовима дивизија. Ова настава се одвијала преко организованих курсева у бригадама, штабовима дивизија и у штабу корпуса према плану и програму Генералштаба ЈА. На тај начин је и старешински састав, колико је то време дозвољавало, црпшао кроз припрему.

Обука је углавном била црилагођена условима за вођење борбе на предвиђеној територији. Имајући у виду да су Немци на сремском фронту имали врло јаке фортификацијски уређене положаје, јединице су биле увежбаване у савлађивању минских поља и других фортификацијских објеката. Затим су обучаване за борбу у насељеним местима, у шуми, у савлађивању речних прецрека, укопавању итд. Период до одласка на положаје — до почетка априла, је употребљен за систематску обуку борачкот и старешинског састава.

Успех у овој компликованој обуци био је постигнут уцрпаво због залагања и правилног схватања одго-

ворности бораца и старепгина за предстојеће задатке, које су јединице очекивале са великим нестрпљењем. Радило се непрекидно и без одмора. Нико се није жалио на напоре, јер је био свестан одговорности задатка за који ее припремао.¹²⁸

Упоредо са војничком обављана је и политичка припрема јединица за политичку наставу. Настава се одржавала сваког дана у поподневним часовима и у сваком слободном времену, и на њој су јединице припремане у морално-политичком погледу за предстојеће задатке. У свим јединицама, где су за то постојали услови, организоване су читаонице у којима су борци проводили своје слободно време и читали штампу. У заданим новинама су истицани позитивни примери и недостаци јединица и појединаца и на тај начин се утицало на васпитање састава.

Пре самог покрета на положаје 27. март је био обележен, поред осталог, и величанетвеном парадом јединица 15. корпуса, које су биле размештене у Земуну. Тога дана је Земун освануо украшен националним заставама, теписима, цвећем и портретима друга Тита и других високих политичких руководилаца Југославије. Народ је са великим одушевљењем поздрављао јединице које су, комплетиране савременим наоружањем, дефиловале главном улицом пожелевши им највеће успехе у предстојећим борбама.¹²⁹

СИТУАЦИЈА НА ЈУГОСЛОВЕНСКОМ РАТИШТУ ПРЕ ПОЧЕТКА ПРОЛЕЋНЕ ОФАНЗИВЕ

После успешно завршене Београдске операције и ослобођења готово целе Србије и Војводине створени су повољни услови да се даље води рат у целини, а посебно на делу ратишта у Срему. Створена је чврста основица коју је требало по сваку цену бранити, јер су

¹²⁸ Операцијски дневник 42. ударне дивизије — Архив ВИИ, к. 1315, док. 7/6; Боро Митровски наведени чланак; стр. 7—9.

¹²⁹ Боро Митровски, поменути чланак, стр. 9. 10.

то нагласили виши ошнтеполитички и стратегијски интереси. Линија фронта која је ускоро стабилизована у Срему била је на око 100 км од тек оелобођеног Београда у коме је почело редовно да функционише највише државно и политичко руководство нове социјалистичке Југославије.

Линија фронта на југословеноком бојишту углавном се протезала: десном обалом Драве од Орможа до ушћа у Дунав; затим десном обалом Дунава до Теларовићевог Салаша; у Срему — средњи потез — источније од с. Товарника, с. Илинци, лева обала Босута; даље од ушћа Дрине у Саву, Сарајево, Бања Лука, Бишаћ, Госпић, Карлобаг. Овај фронт Немци нису тактички повезали. Рововског типа је био само у Срему. У односу на суседну Групу армија „Југ“ (она је дејствовала у Мађарској), чије се десно крило налазило на реци Драви, немачки фронт у Срему је био претеоано истурен. Овако истурен фронт Немци су држали ради затварања савског правца да би се сачувао Славонски Брод преко кога је пролазила главна комуникација којом су се повлачиле снаге Групе армија „Е“, чији су се делови налазили у ширем рејону Сарајева и у долини Босне.¹³⁰

Пошто је сремски фронт фортификацијски био јако утврђен, фронтални пробој би изискивао велике жртве. С друге стране, бочни положај 3. армије у Барањи и 2. армије у источној Босни, у односу на истурени непријатељски фронт у Срему, стварао је могућност да се сремски фронт изманеврише. Због тога основна оперативна идеја Генералштаба ЈА¹³¹ била је следећа: кроз јако утврђену сремску зону упутити мањи број дивизија (груписане на што ужој просторији), а обухватни положај и распоред 2. и 3. армије да се искористи ради опкољавања и уништавања главних нецријатељских снага у Срему ради стварања повољних услова за шири маневар и прелазак у гоњење на што ширем фронту,

¹³⁰ Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945, књ. 2, Београд 1956, стр. 581.

¹³¹ Исто, стр. 583; Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—1945, Београд 1957, стр. 539—540.

чиме би се омогућио брзи завршетак операција у винковачкој равници.

Ради тога је директивом Генералштаба ЈА од 9. априла 1. армија добила задатак да изврши пробој утврђене сремске зоне са тежиштем на десном крилу, а да на левом крилу нападне непријатеља парвцем Врбања — Оток — Винковци.

Након овладавања сремском, утврђеном зоном 1. армија је имала задатак да предузме енергично гоњење општим правцем Винковци — Славонски Брод — Загреб, тежећи да што пре избије у рејон Загреба.

У духу ове директиве Оперативни план штаба 1. армије био је следећи:

Северна оперативна група (1. пролетерске, 21, 22, 42. и 48. дивизија и 2. тенковска бригада) да на десном крилу сремског фронта пробије утврђену зону непријатеља, да што пре избије на линију Вуковар — Винковци и да се споји са левим крилом 3. армије.

Босутска оперативна група дивизија (6. и 11. дивизија и Коњичка бригада) добила је задатак да изманеврише сремску утврђену зону, да савлада непријатеља у Босутским шумама и да на линији Врбања — Жупања успостави везу са јужном оперативном групом дивизија и уђе у њен састав.

Јужна оперативна група дивизија (2. пролетерска, 5. и 17. дивизија) требало је да ослободи Бијељину и Брчко, затим да форсира Саву и да се повеже са босутском оперативном групом дивизија у рејону Жупање, да енергично продужи ка Винковцима, да се споји са снагама 3. армије и да одсеца непријатељске снаге у Срему.¹³²

ПРЕТХОДНЕ БОРБЕ ЗА ПОБОЉШАЊЕ ПОЛОЖАЈА

Још при планирању операције за пробој сремског фронта 1. армија је предузела мере за груписање снага. У току 28. марта на основу заповести штаба 1. армије 15. корпус је издао потчињеним јединицама авизо за-

¹³² Ослободилачки рат, књ. 2, стр. 584.

повест за покрет са дотадашње територије размештаја. До 1. априла све јединице корпуса, срдечно поздрављене од народа, биле су пребачене на одређене просторије (делимично возом, делимично пешице) и размештене су:

— штаб 42. дивизије са приштапским јединицама У Ердевику;

— 3. македонска бригада у с. Љуба;

— 7. албанска бригада у с. Ст. Дивош;

— 16. македонска бригада у с. Ердевику;

— 1. артиљеријска бригада у с. Чалми.¹³³

У овом периоду операције 2. армије ЈА у источној Босни успешно су се развијале. Другог априла ослобођена је Бијељина, а 3. априла Ново Брезово Поље. Јединице јужно од Саве биле су у близини Брчког. Напад на Брчко био је предвиђен за 6. април.

Да би се потпомогле операције суседних армија (2. и 3. армије) и да би се побољшали положаји за пробој еремског фронта, 1. армија је делом снага предузела напад на поједина места са ограниченим циљем.¹³⁴

У духу ове идеје штаб 1. армије је 3. априла издао заповест потчињеним јединицама. У току 4. априла све јединице 42. дивизије су биле у покрету ка одређеним положајима. У 6.00 часова 3. македонска ударна бригада кренула је из е. Љуба за с. Гибарац правцем: с. Љуба, с. Ердевик, Липик, Церје, с. Гибарац. Док су јединице још биле у покрету, у мењем заповешћу наређено је да 42. дивизија смени на дотадашњим положајима 6. пролетерску (Личку) дивизију. Ради извршења овог задатка штаб дивизије је, док су још јединице биле у покрету, издао заповест потчињеним бригадама.¹³⁵

Према овој заповести 3. бригада, која је требало да се задржи у с. Гибарцу, продужила је покрет до Шида,

¹³³ Операцијски дневник 42. дивизије, Архив ВИИ, кут. 1315, док 7/6.

¹³⁴ Заповест 1. армије од 3. априла, Архив ВИИ, кут. 1315, рег. бр. 1/4 и кут. 1316, рег. бр. 1—11/1.

¹³⁵ Заповест штаба 42. дивизије од 4. IV 1945. Архив ВИИ, к. 1315, док. 4-8/7; Операцијски дневник 42. дивизије к. 1315, док. 7/6.

где је етупила у везу са штабом 2. пролетерске бригаде. У току дана извршено је командантско извиђање положаја како би се смена 2. пролетерске бригаде могла извршити што лакше и брже. При томе су одређени правци покрета јединица до положаја и правци извлачења јединица 2. пролетерске бригаде после извршене смене. Штаб 3. македонске ударне бригаде је упознат од штаба 2. пролетерске бригаде са рапоредом и положајима артиљерије, са протезањем линије непријатељског положаја, уоченим непријатељским ватреним тачкама, рапоредом његових оруђа, правцима које користи за напад и извиђање, са протезањем наших и непријатељских минских поља, као и са међупроеторима кроз које може да се врши покрет извиђачких делова и евентуални напад итд.

У ноћи 4/5. априла јединице 3. бригаде извршиле су смену 2. пролетерске бригаде и поеле положаје: жел. пруга с. Товарник — с. Шид (укључно) — пут М. Вашице — с. Илинци (искључно). Десно од 3. бригаде налазиле су се јединице 21. дивизије, а лево 16. македонска ударна бригада, која је сменила 3. пролетерску бригаду на положајима; пут с. М. Вашице — с. Илинци (укључно) — с. Градина (искључно). Прва артиљеријска бригада сменила је на положајима у рејону с. М. Вашица артиљеријску бригаду 6. пролетерске (Личке) дивизије. Као дивизијска резерва задржана је 7. бригада у с. Адашевцима, где је био размештен и штаб 42. дивизије. Наређено је потчињеним јединицама да развију најјачу активност извиђачких делова, како би се било у току евентуалних промена код непријатеља. Осим тога, јединицама прве борбене линије стављено је у задатак да испоље највећу будност како би сваки непријатељски покушај за напад био благовремено откјривен и осујећен или како би се искористио његов евентуални покушај за извлачење.¹³⁶

Од 5. до 8. априла јединице 3. ударне бригаде, као и остале јединице 42. дивизије, приступиле су извиђач-

Љ Исто.

кој активности ради прикупљања података о нецријатељу и вршиле су мање испаде да би побољшале своје полазне положаје за напад. Батаљони су упућивали поједина своја одељења, која су уз подршку минобацачке ватре из аутоматског оружја успела да се пробију до канала испред положаја бригаде, где су се задржавали и утврђивали на достигнутој линији. Упућене патроле пробијале су се каналом и на 200 метара од канала наишле на минска поља, а североисточно од с. Илинци на наелектрисану жицу. Са обе стране отворана је ватра и долазило до краћих борби између најистуренијих делова. Непријатељ је исто тако вршио кратке противнападе ради побољшања својих положаја и откривања распореда јединица и ватрених средстава бригаде. Такав противнапад извршио је код с. Илинци слабијим деловима, али је био одбијен.

У току 8. априла извиђачком делатношћу откривено је да непријатељ довлачи појачања код с. Товарника и с. Илинци, где је примећен врло жив саобраћај моторних возила. Северозападно од с. Илинци откривена је једна чета минобацача и један вод топова. У с. Товарнику између цркава откривена је батерија топова, а источно од села 3 минобацача. Код железничке станице Товарник откривена су 3 бункера. Око 16.15 часова непријатељска артиљерија гађала је Шид, где је испрекидала електричну мрежу. Из с. Илинци непријатељ је гађао са батеријом топова положаје 3. бригаде и целе ноћи био је врло активан.

Минерске групе 42. дивизије су у току ноћи 8. IV покушале да нацраве цролаз кроз непријатељска минска поља, али нису успеле, јер их је непријатељ бранио јаком ватром из аутоматског оружја.

У овим борбама познати су укупни губици 42. дивизије, који су износили 4 погинула, 19 рањених и 21 несталих.¹³⁷

¹³⁷ Операцијски дневник 42. дивизије, Архив ВИИ, к. 1315, док. 7/6; Боро Митровски, поменути чланак, стр. 14, 15,

ПЛАНОВИ И ЗАДАЦИ ЈЕДИНИЦА ЗА ПРОБОЈ
СРЕМСКОГ ФРОНТА

Обавештајна елужба 1. армије дивизија и бригада које су јој потчињене прикупила је податке о распореду и јачини непријатељских снага пред фронтом армије и установила је следеће:

Део фронта у Срему, од Дунава до с. Батровца и од с. Батровица до с. Липовца, дугачак око 30 км. био је рововског типа, а део од с. Батровца до с. Липовца био је бочно постављен ради заштите фронта Дунав — с. Батровци. По дубини је фронт износио 5—6 км. Друга одбрамбена линија се протезала преко утврђених села Опатовца, Ловаса, Илаче и Апшевца. Тежиште одбране је било у центру у зони комуникације Шид — Винковци.

Овај део фронта су браниле следеће непријатељске снаге:

— борбена група „Бренер^а (Вгеппег) — на дееној обали Дунава, од с. Сотина до с. Опатовца (састава један Ландешицен батаљон са слабијим деловима 3. усташко-домобранске дивизије);

— немачка 963. тврђавска бригада „Клоц" (Clol2) била је потчињена 41. пешадијској дивизији — од Теларовићевог салаша до северније од с. Товарника; у њеној резерви, у рејону западно од с. Ловаеа, био је 1. батаљон 1232. пешадијског пука;

— 41. пешадијска дивизија са ослонцем на десно крило 963. бригаде „Клоц" до с. Липовца са следећим распоредом својих пукова:

— 1232. пеш. пук до жел. станице Товарник (закључно);

— 1231. пеш. пук с. Илинци (закључно);

— 1230. пеш. пук с. Липовац (закључно);

— од с. Липовца и на делу леве обале р. Спачве, западно од с. Липовца — 842. северноафрички и 845. немачко-арапски батаљон;

— на просторији Рана Јабука, Моров Салаш — 2. дивизион, а северозападно од с. Илинаца 1. дивизион 41. артиљеријског пука;

— јужније од Д. Новог Села, на северној ивици шуме Нарача — 41. допунски пољски батаљон у дивизијској резерви;

— у е. Белатовцу штаб 41. пешадијске дивизије, а у с. Нијемцима штаб 41. артиљеријског пука;

— У рејону Винковаца налазили су се делови 3. усташко-домобранске дивизије, распоређени на упориштима за обезбеђење комуникација. На левој обали Саве и дуж комуникација Брчко — Винковци налазили су се делови РЗК и главнина 3. усташко-домобранске дивизије. Они су држали линију лева обала Саве, с. Рачиновци, Жупања са истуреним посадама у упориштима на излазу из блаштишта Босутоке шуме.

Штаб 34. армијског корпуса налазио се у с. Нуштару. Корпус је имао задатак да по сваку цену брани поседнуте положаје све док заштитница 21. брдског армијског корпуса не пређе код Славонског Брода из Босне у Славонију.¹³⁸

Утврђено је било тачно протезање лршије ровова, бункера, минских поља, противтенковских црекрека итд. Свако насељено место непријатељ је уредио за одбрану, минирајући при томе све прилазе и објекте. Испред ровова на целом фронту била су постављена минска поља у шахматском распореду. Тако, на пример, с. Товарник је било окружено рововима, а од разрушених кућа на излазу из села и у самом селу били су изграђени бункери. Слично су била припремљена за одбрану сва села. Откривена су минска поља у висини с. Оролика, с. Берака и околних шума, док су железнички мостови и колски прелази били минирани. По кућама, јавним зградама и напуштеним местима непријатељ је поставио мине изненађења.¹³⁹

У току 8. априла штаб 1. армије издао је авизо заповест о припреми и задацима за пробој сремског фронта, те су јединице 15. корпуса 9. априла биле пребачене на нове просторије. Штаб 1. армије је 10. априла

¹³⁸ Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—1945, стр. 538—539.

¹³⁹ Боро Митровски, поменути чланак, стр. 16—17; подаци 15. корпуса и 42. дивизије — Архив, к. 1315, док. 1/9.

Издао заповест за пробој еремског фронта, која је 11. априла била мало измењена и допуњена. Штаб 1. армије је одлучио да главни правац удара за пробој фронта усмери на одсеку источније: Трунићев Салаш — Средњи Потез. За овај задатак су били одређени 1. пролетерска и 21. дивизија подржане са по једним батаљоном тенкова.¹⁴⁰

Четрдесет осма дивизија је добила задатак да после пробоја непријатељских положаја на главном правцу удара од стране 1. пролетерске и 21. дивизије изврши брзи покрет са положаја из шуме Бриза, кроз зону ширења 21. дивизије правцем с. Илача — с. Шидски Бановци, која напада главним снагама ради ликвидирања непријатеља у овим селима, а да са једном бригадом садејствују 42. дивизији при заузимању с. Товарника.

Задатак једшшца 42. дивизије био је елдећи:

Ради припреме за напад у духу авизо заповести штаба 1. армије штаб 15. корпуса је 9. априла издао заповест¹⁴¹ 42. дивизији. Наређено је да 7. албанска бригада, која је дотле била у дивизијској резерви, у току 9. априла до 24 часа смени две бригаде 21. дивизије на одсеку к. 91 (на путу Шид — с. Товарник) до Трунићевот Салаша. Да би се скратио фронт 42. дивизије, наређено је да се до истог рока изврши померање удесно 3. и 16. македонске бригаде. Тако се 16. бригада, која је била на левом крилу дивизије, померила за око 800 метара десно и посела одсек од Кандрашице до к. 87 (на жел. прузи Шид — с. Товарник). Трећа бригада је посела одсек од к. 87 до к. 91 (на путу Шид — с. Товарник). Заповешћу је наређено да 3. и 16. бригада задрже у својој резерви по један батаљон. До наређеног рока јединице су поселе одређене положаје. Истовремено је извршено премештање ватрених положаја артиљерије, која се по батеријама разместила од жел. пруге Шид — Товарник до завоја р. Босуа.

¹⁴⁰ Заповест 1. армије и 15. корпуса од 10. и 11. априла, Архив ВИИ, к. 652, док. 10, до 12/1.

¹⁴¹ Боро Митровски, поменути чланак; заповест штаба 15. корпуса од 9. априла, Архив ВИИ, к. 1315, док. 4/4.

Штаб 42. ударне дивизије издао је 11. априла оперативну заповест¹⁴² и јединицама поставио следеће задатке:

1. Седма албанека ударна бригада да са два батаљона изврши напад на непријатељски положај од Трунићевог Салаша до Грчићевог Салаша. Након извршеног пробоја бригада треба да продужи напад на с. Товарник са североисточне стране и у току дана да овлада њиме. Са једним батаљоном држи одређене положаје бригаде лево од јединица <које врше пробој фронта, тј. закључно до своје леве границе, вршећи притисак на фронту ради везивања непријатељских снага како би олакшао осталим јединицама бригаде успешну наступање. При непосредном нападу на с. Товарник учествује и овај батаљон. У нападу на с. Товарник требало је да садејствује и један батаљон 1. македонске ударне бригаде 48. ударне дивизије. Након овладавања Товарником предвиђено је да 7. шиптарска бригада преноћи у њему.

2. Трећа македонска ударна бригада добила је задатак да са једним батаљоном изврши пробој на делу фронта: лево канал који води од к. 81 управно на непријатељски положај — десно 300 м од канала. После завршеног пробоја продужити са нападом на с. Илинци са северне стране.

Са друга два батаљона посети досадашње положаје бригаде, и то: једним батаљоном лево крило фронта бригаде са тежиштем према с. Илинци; једним батаљоном десно крило фронта бригаде са испољеним јачим снагама према с. Товарнику; међупростор између ова два батаљона посети еа Дисциплинским батаљоном 1. армије, који ее привремено етавља под команду штаба 3. бригаде. Задатак ових батаљона је да врше притисак са фронта и не дозволи непријатељу ангажовање осталих снага на делу фронта где се врши пробој. При непосредном нападу на с. Илинци и с. Товарник од стране јединица које врше пробој фронта деснокрилни бата-

¹⁴² Заповест штаба 15. корпуса и 42. дивизије, Архив ВИИ, к. 1315, док. 2/2, 2-5/3 и 2-2/3.

љон ће учествовати у нападу на е. Товарник, а лево-крилни и Дисциплински батал>он на с. Илинци.

Десно од бригаде напада 7. шиптарска ударна бригада, а лево 16. македонска ударна бригада са којима одржавати тесну везу.

Зона ширења: десно северна ивица с. Товарник, а лево јужна ивица с. Илинци. Након овладавања с. Илинци прикупити јединице западно од села где преноћити.

Командно место штаба бригаде било је смештено у рововима друге линије у висини осматрачнице 1. батаљона.

3. Шеснаета ударна бригада нападала је на левом крилу 42. дивизије, и то са два батаљона на с. Илинци, а са једним батаљоном на с. Нијемци — Језерац.

Артиљеријској бригади 42. дивизије наређено је да у планираној артиљеријској прицреми учествује: са једном батеријом ЗИС-3 пред фронтом пробоја 7. шиптарске бригаде; пред фронтом пробоја 3. македонске бригаде са батеријом минобацача 120 мм и са пуковском батеријом 76 мм; а пред фронтом пробоја 16. бригаде са две батерије минобацача 120 мм; 2. батерија ЗИС-3 за време артиљеријске припреме да дејствује на с. Товарник. Након завршетка артиљеријске припреме арт. ватру пренети на с. Илинци и с. Товарник, а у току напада и на новопојављене циљеве.

Противавионска чета придата је артиљеријској бригади ради њене заштите.

Пионирски батаљон и водови припојени бригадама остаће у њиховом саставу и дејствоваће заједно са минерским групама, а пионирска чета у току наетупања бригада чистиће пут с. М. Вашица — с. Илинци од мина ради омогућавања кретања јединица.

Дивизијска болница у с. Адашевцима.

Команда места и осматрачница 42. дивизије налазили су се у Шиду заједно са осматрачницом 15. ударног корпуса. После ослобођења Товарника штаб дивизије пребациће се у ово место.

Све припреме за напад завршити до 4.00 12. 4. 1945. године.

Предвиђено је да артиљеријска припрема почне у 4.45 часова и да траје 15 минута. За време ове припреме предвиђено је дејство авијације на с. Илинци и с. Товарник.

Почетак јуриша је одређен за 5.00 часова.

У дивизијској заповести било је наређено да се постављени задаци морају извршити по сваку цену и да се енергично напада како се не би дала могућност непријатељу да организује нарушени систем одбране.¹⁴³

Пре почетка напада бригада је имала следећи састав.¹⁴⁴

- 3 стрељачка батаљона,
- чета аутоматичара,
- чета противтенковских пушака,
- чета за везу,
- извиђачки вод,
- пионирски вод,
- придате јединице: 1 стрељачки дисциплински батаљон; 1 пуковска батерија 76 мм и 1 батерија противтенковских топова 45 мм.

Припремљеност, дух и морал јединица је био на виеоком нивоу и борци су жељно очекивали почетак напада.

На основу дивизијске заповести штаб 3. македонске ударне бригаде издао је 11. IV своју заповест¹⁴⁵ и извршио све припреме за почетак напада.

1. Трећи батаљон ојачан водом п.т. пушака активно напада непријатељски положај: деено 500 м. североисточно од друма Шид — Товарник, а лево група кућа на првом каналу преко железничке пруге, остављајући један вод у бригадну резерву.

Задатак: енергичним фронталним нападом вршити притисак на непријатеља према с. Товарнику везујући му снаге како би олакшао напад и извршење задатка 7. албанској бригади и деловима 48. ударне дивизије.

¹⁴³ Заповест штаба 42. дивизије, Архив ВИИ, к. 1315, док. 1-4/7

¹⁴⁴ Бојна релација 3. бригаде, Архив ВИИ, к. 1315, док. 2-1/7.

Заповест 3. бригаде, Архив ВИИ, к. 1315, док. 2-5/7.

Након избијања поменутих јединица на северну и западну ивицу с. Товарника батаљон врши напад на његову источну ивицу лево између железничке цруге до групе кућа са задатком да дејствују на железничку станицу Товарник и источну ивицу села.

Рејон ширења: десно северна ивица с. Товарник, а лево преко железничке пруге до првог канала.

Командно место батаљона налазило се код жел. пруге западно од к. 87, а пошто јединице крену у напад код к. 92 (на друму Шид — Товарник).

2. Дисциплински батаљон напада с. Товарник са југозападне стране преко Забрана до (искључно) жел. пруга, а лево 300 м. северно од к. 81 (код првог канала). Задатак у току ноћи је: пребацили делове преко канала који ће активним дејством напасти непријатеља преко Забрана. Једновремено ће батаљон напасти жел. станицу Товарник и својим левим крилом садејствовати 1. батаљону и тиме обезбедити његов леви бок.

Командно место налазило се 200 метара источно од канала, а затим код Ђерма 300 м. од канала.

3. Први батаљон, ојачан четом аутоматичара, водом противтенковских пушака и групом од 8 минера врши пробој на делу фронта, северно од канала, који се протеже преко к. 81. За време артиљеријске припреме требају јединице на јуришни положај — 30 метара од непријатеља, а потом врши снажан јуриш и упада у непријатељске ровове, заузима их, затим усмерава јединице према с. Илинци које напада са североисточне стране и заузима заједно са 2. батаљоном 3. бригаде и деловима 16. македонске бригаде. За ово време мањим делом снага дејствује на север ка к. 81 на непријатељске ровове.

Командно место је код к. 81, а затим код села Вешала.

Минобацаче поставити западно од к. 81 где се саећају канали.

4. Други батаљон напада с. Илинци са источне стране, десно од места пробоја 1. батаљона, а лево сеоски пут с. Мала Вашица — с. Илинци (закључно). Лево одржавати везу са деловима 16. македонске бригаде.

Задатак да актршним дејством и концентричном ватром веже непријатеља и на тај начин омогући 1. батаљону да изврши пробој у правцу с. Илинци. Ради тога батаљон ће концентрисати јаку ватру на источну ивицу с. Илинци. Да би заштитили бок 1. батаљона, упутити вод митраљеза западно од к. 85, где се састају канали. Када 1. батаљон избије до северне ивице с. Илинци, а делови 16. бригаде до јужне ивице, 2. батаљон врши напад на село и заузима га. Минобацаче поставља у рејон к. 85.

Командно место батаљона налазило се у рејону села Кандрашипа, а после заузимања канала и избијања на источну ивицу с. Илинци премештено је на западну страну канала код к. 84.

Рејон ширења десно к. 81 и канал јужније од коте, а лево закључно сеоски пут с. Мала Вашица — с. Илинци.

5. Извиђачки вод остаће у близини осматрачнице Штаба бригаде са задатком да извиђа и прати ток борби бригаде.

6. Батерија 76 мм са досадашњих положаја учествује у артиљеритској припреми на делу фронта непријатеља — канал (код к. 82) северно од њега 300 метара, пред фронтом напада 1. батаљона. После артиљеријске припреме од 15 минута тачно у 5.00 часова преноси ватру на северну ивицу с. Илинци на непријатељске бункере и аутоматско оруђе.

Вод у резерви у рејону к. 83.

7. Чета за везу успоставља телесфонску и радио-везу од пггабова батаљона до командног места бригаде. Готовост 12. 4. у 2.00 часа.

8. Све припреме за напад завршити 12. 4. до 4.00 часа.

9. Почетак напада: артиљеријска припрема почеће у 4.45, а трајаће 15 минута.

Тачно у 5.00 часова пешадијске јединице крећу на јуриш и нападају на одређене рејоне.

За време артиљеритске припреме авијација врши авио-припрему и туче с. Илршци и с. Товарник.

10. Снабдевање: командант позадине издаће на руку свим јединицама суву храну за 3 дана.

Заповешћу је било предвиђено да се при извршењу напада продире без обзира на то да ли суседи напредују или не, при чему предузимати мере обезбеђења бокова. Затим да се еви штабови батаљона и команде чета заложу до крајњих граница ради извршења добивеног задатка који се мора по сваку цену извршити.

11. Бригадно превизијалиште у рејону Дачовог Салаша, а рањеничка прихватница биће истурена на прихватној линији напред.

Дивизијска болница код с. Адашевца.

Командно место бригаде и осматрачнице налазе се у рејону где је било командно место 1. батаљона, а након ослобођења села Илинци у селу.

Обратити нарочиту пажњу одржавању везе са суседима. У току напада минобацаче користити и за уништавање непријатељских минских поља.

ТОК НАПАДА И РЕЗУЛТАТИ

Пре почетка иробоја пред фронтом напада 3. македонске ударне бригаде налазиле су се непријатељске снаге из 1231. пешадијског пука 41. тврђавске дивизије јачине једног батаљона ојачаног батеријом топова. Положаји су били фортификацијски веома утврђени и добро маскирани. Испред њих су била постављена два минска поља и организована јака запречна ватра.

До 4.00 часа 12. 4. све јединице бригаде биле су на полазним положајима за напад. Телефонска веза са батаљонима била је успостављена.

У 4.15 часова пуковска батерија 76 мм грешком је отворила ватру, али је то одмах соречено. Остале припреме су извршене врло солидно и у највећој тајности.

Као што је било предвиђено, у 4.45 часова отпочела је снажна артиљеријска припрема испред читавог фронта армије са 120 артиљеријских оруђа, а нарочито на главном правцу напада армије. Истовремено је извршена и авио-припрема са два налета од по 50 авиона.

Ова црипрема је трајала 15 минута, тј. до 5.00 часова. Разрушени су или уништени многи фортификацијски објекти на нецријатељском одбрамбеном положају, рас-тројен је систем непријатељске одбране и створена за-буна у његовим редовима. Након завршене артиљериј-ске и авио-припреме кренуле су на јуриш пешадијске и тенковске јединице.¹⁴⁶

Док је још трајала артиљеријска црипрема, 1, 3. и Дисциплински батаљон извршили су подилажење не-пријатељским положајима у својим рејонима дејства.

Тачно у 5.00 часова 1. батаљон је развио главне снаге према с. Илинци чистећи терен према с. Пасја Вешала и Бришће и око 7 часова успео је да заузме црве куће северно од с. Илинци. Други батаљон је исто тако вршио притисак према с. Илинци. Овде је извр-шено прегруписавање батаљона да би се омогућио снаж-нији удар на с. Илинци. Због значаја овога села непри-јатељ је у неколико наврата извршио противнапад са циљем да одбаци снаге 1. и 2. батаљона са овог правца. Наизменично се изводе напади и цротивнапади. Да би осујетио опасност окружења својих јединица које су браниле с. Илинци са северозападне стране, непријатељ је око 13 часова извршио противнапад на 1. батаљон у рејону с. Пасја Вешала — к. 82 и принудио га да се повуче до канала који се протеже од железничке пруге до с. Илинци. При овоме непријатељ је умешно корис-тио остављене пролазе кроз своја минска поља. У овој ситуацији пглаб бригаде је наредио батаљону да одмах изврши поновни напад, да поврати изгубљене положаје и да продужи са извршењем постављеног задатка, с обзиром на то да је ситуација код с. Товарника бивала све повољнија за јединице које су нападале на том делу фронта. Пуковска батерија 76 мм подржала је по-влачење јединица 1. батаљона отварајући снажну ватру на северну ивицу с. Илинци одакле је непријатељ по-јачавао снаге које су извеле овај противнапад. Пошто је ово био један од критичних момената, штаб бригаде је, поред тога, интервенисао на тај начин што је наре-

¹⁴⁶ Боро Митровски, поменути чланак, стр. 22.

дио 2. батаљону да једном четом и пратећим оруђима батаљона пружи помоћ 1. батаљону да би се еузио непријатељски противнапад. Овом интервенцијом 1. батаљон је успео да задржи непријатеља и да поврати изгубљене положаје.

Непријатељ је извршио противнапад и на споју 16. македонске ударне бригаде и 2. батаљона 3. бригаде, где је успео да потисне делове 16. бригаде и да се постави бочно према левом крилу овог батаљона. Крајњим напором и поред снажног непријатељског притиска и ватре 2. батаљон је успео да се одржи на достигнутим положајима.

За ово време 3. батаљон 3. македонске ударне бригаде, Дисциплински батаљон 1. армије, 7. албанска ударна бригада и делови 1. македонске ударне бригаде врше снажан притисак на с. Товарник.

Према добивеном задатку 3. батаљон је до 6.30 часова успео да потисне непријатељске делове и да избије на линију к. 92 (јужно од села Товарника) — Јаееник и западно од Забрана. Дисциплински батаљон својим левим крилом енергично продира и потпомаже 1. батаљон у наступању ка Бришћу, а осталим снагама наступа каналом у правцу железничке пруге код Геџија.

Непријатељ и на правцу с. Товарник врши противнапад тако да је чета 3. батаљона, која је наетупала на десном крилу, била принуђена да се повуче за око 150—200 метара, јер је била изложена јакој ватри аутоматског оружја пошто садејство 7. шиптарске бригаде није било још испољено јер су њене јединице водиле врло оштре борбе на овом правцу напада. Нарочито жестоку борбу водили су 3. и Дисциплински батаљон у наступању дуж железничке пруге Шид — с. Товарник, где је непријатељ извео неколико противнапада.

У 12.40 часова дивизијска артиљерија је извршила кратки артиљеријски удар од 5 минута на с. Товарник да би се олакшао напад пешадије. После тога јединице предузимају напад на село. Дисциплински батаљон успева да избије до железничке пруге јужно од Геџија и да заједно са једним батаљоном 1. македонске бригаде

стави под јаку ватру пут с. Товарник — с. Илача. Трећи батаљон снажно напада железничку станицу Товарник и ватром минобацача и противтенковских пушака успева да постигне надмоћ над непријатељем. У међувремену 7. шиптарска и 1. македонска бригада врше снажан напад са северне стране на с. Товарник, те је успостављена неиосредна ватрена веза са поменутиим батаљонима 3. бригаде. Непријатељ је почео са извлачењем снага из села, јер је био притиснут са свих страна.

У оваквој ситуацији штаб 3. бригаде издао је у 13,25 часова наређење 3. батаљону да после ослобођења Товарника, у заједници са осталим снагама које су га нападале, без задржавања крене правцем к. 81 — Пасја Вешала са задатком да неиријатељу пресече одступницу из с. Илинаца, где га треба најенергичније напасти, окружити и заробити. Дисциплинском батаљону је наређено да најенергичније пресече одступницу непријатељским снагама које су се извлачиле из Товарника, а потом да што пре крене правцем Пустара — к. 84 — Становуковићев Салаш поетављајући се према с. Иванци — к. 83 — к. 82, како би у нападу на с. Илинци 3. батаљону обезбедио бок. Штабу 1. батаљона је наређено да даље не врши напад док на његово десно крило не избију јединице 3. батаљона.

Отпочеле су борбе у самом селу Товарнику. У 13.40 часова 3. батаљон је заузео жел. станицу Товарник и отпочео директни напад на село. У самом селу развиле су се врло оштре уличне борбе, тако да се водила борба за сваку кућу и улицу. Око 14 часова 3. и Дисциплински батаљон спојили су се у центру села са јединицама 1. македонске и 7. албанске бригаде, те је Товарник ослобођен.

Око 14.30 часова 3. и Дисциплински батаљон кренули су, како им је наредио штаб бригаде, у правцу с. Илинци, а јединице 48. дивизије су угрозиле с. Илачу, те са те стране није било опасности.

У међувремену око 15 часова, пошто је непријатељским снагама претила опасност окружења, отвориле су врло снажну артиљеријску, минобацачку и митра-

љеску ватру на канал где су избиле јединице 2. батаљона. За то време пуковска батерија 76 мм и два оруђа 45 мм тукли су непријатељске циљеве у с. Илинци на североисточној ивици села и код цркве.

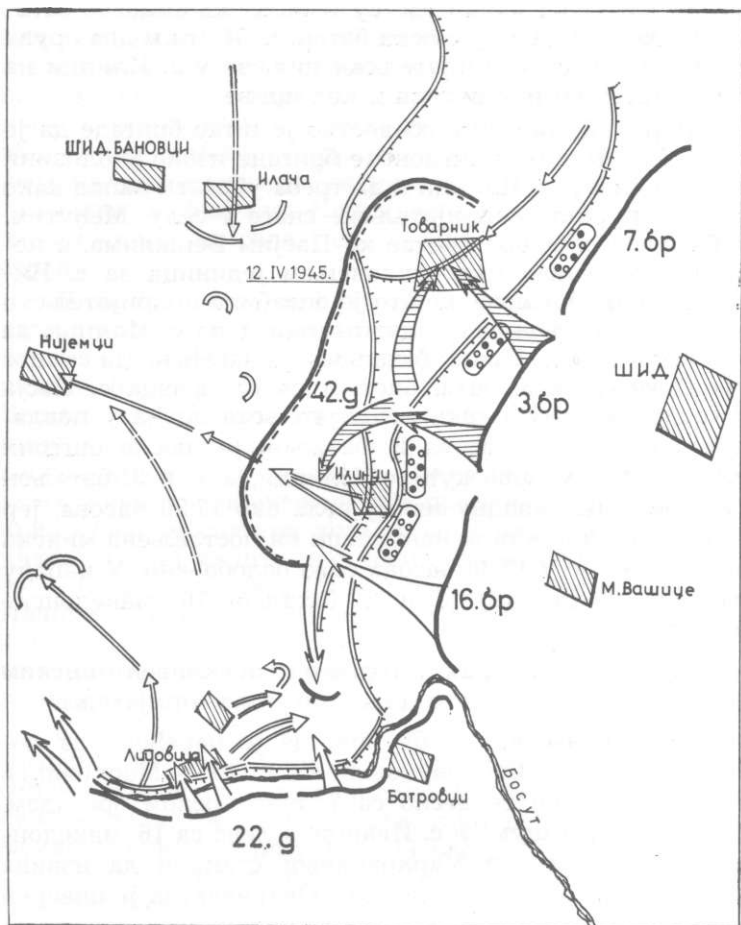
Штаб 42. дивизије обавестио је штаб бригаде да је један батаљон 16. македонске бригаде избио у близини западне ивице е. Илинци и да треба убрзати напад како би се окружиле непријатељске снаге у селу. Међутим, 3. батаљон се споро кретао ка Пасјим Вешалима, а непријатељ је почео са извлачењем јединица за с. Нијемци. Око 16 часова, пошто је ослабила непријатељска ватра, 2. батаљон је продужио напад на с. Илинци да би очистио село. Првом батаљону је наређено да се што пре повеже са 3. батаљоном и да са правца с. Пасја Вешала нападну тешка непријатељска оруђа у повлачењу. Око 16.50 часова 2. батаљон је, после оштрих борби, ушао у прве куће с. Илинци, а 1. и 3. батаљон су избили на западну ивицу села око 17.30 часова, јер су се спорије кретали наишавши на постављена минека пол>а. Тако је у 17.30 чаеова село ослобођено. У нападу на село учествовао је и 2. батаљон 16. македонске бригаде.

Пошто је пао мрак, а терен био прекривен минским пољима, није предузето даље гоњење непријатеља.

Око 20 чаеова штабу бригаде је наређено да поседне положаје: Становуковићев Салаш — Марковићев стан повезујући се деено са 7. шиптарском бригадом, северна ивица шуме и с. Иванци, а лево са 16. македонском бригадом код Марковићевог стана и да извиђа шуму западно од тих положаја,. Овај задатак је поверен 2. и 3. батаљону, који су на овим положајима остали до 23.45 часова. За ово време 1. батаљон се задржао западно од с. Илинци (у рејону к. 85), а Дисциплински батаљон у рејону Буџаци. Штаб бригаде са приштапским јединицама налазио се источно од С. Борци.

Према подацима штаба бригаде непријатељски губици нису утврђени. У наступању се наишло на 12 лешева. Број рањених није утврђен, Заробљено је 16

Учешће 3. бригаде у пробоју сремског фронта 12. IV 1945. год.

немачких војника, а заплењено 1 пушкомитраљез, 9 пушака и другот оружја, муниције и ратне опреме.

Губици бригаде у људству: 37 погинулих, око 100 рањених (од којих 32 руководиоца — 9 командира, ко-

месара и заменика комесара, 8 командира водова и др.); у наоружању: 1 минобацач, 1 митраљез и од непријатељске артиљеријске ватре су оштећена 2. пушкомитраљеза.¹⁴⁷

Обострани губици потврђују жестину борбе која је вођена за време пробоја на делу фронта повереног 3. македонској ударној бригади. Морал јединица је био на достојној висини и целокупни састав се несебечно борио и залагао. Било је више примера јунаштва и самопрегора. Посебно треба истаћи 1. батаљон под командом поручника Боре Филиповског, који је вештим наступањем кроз минска поља и преко терена испресецаног каналима изненадио непријатеља, пореметио његов систем одбране принудивши га да тај део фронта појачава новим снагама, Иако су јединице црви пут учествовале у пробоју утврђених положаја на равничастом земљишту, оне су постављени задатак извршиле у одређено време. Велики губици су претрпљени на минским пољима при извођењу јуриша на појединим линијама. Ова минска поља непријатељ је вешто постављао испред положаја на свим погодним прилазима, око насељених места и салаша. Немајући потребан број минера и искуства за разминирање, батаљони нису успели да направе потребан број пролаза кроз минска поља, што је умногоме повећавало број губитака и успоравало темпо наступања. Сем тога, откривено и равничасто земљиште омогућивало је немачким јединицама, које су имале јако утврђене положаје и линије, да својим целокупним наоружањем туку борбени поредак јединица бригаде и да им наносе осетне губетке. Губици су били велики, нарочито у ситуацијама када, су јединице биле задржаване на брисаном простору. Пошто нису имале довољан број пионирског алата, нису могле да се укопају, а борци који су га имали нису га, довољно користили и сматрајући га оптерећењем нису носили са собом. Искуство из ових борби натерало је борце да се

¹⁴⁷ Бојна релација 3. македонске бригаде и 42. дивизије — Архив ВИИ, к. 1315, док. 1 и 2/7; Боро Митровски, поменути чланак, стр. 22—29.

снабдевају месним пионирским алатом, кога су користили у наредним борбама.¹⁴⁸

Штаб бригаде је у сваком моменту имао јасну ситуацију на делу фронта својих јединица и благовремено је интервенисао у критичним моментима, било јединицама које су биле слободне и под његовом непоередном командом, било померањем делова јединица ангажованих на фронту. Он је на време уочио почетак извлачења непријатељских делова из с. Товарника и с. Илинаца и благовремено издао потребна наређења јединицама да се енергичним дејством пресече одступница непријатељу, а нарочито тешком наоружању. Међутим, минирани терен, а нарочито прилази ка насељеним местима, салашима и другим објектима, преко којих се морало пролазити, а, с друге стране, немање података о тачном протезању минских поља умногоме је отежавало темпо наступања јединица, које су врло пажљиво и обазриво испитивале терен преко кога су се кретале. На ово их је нагонило и то што су у току дана претрпеле осетне губитке баш јуришајући преко минских поља. Свакако да би успех био већи да су јединице могле енергичније наступати, како је то наредио штаб бригаде.

Након заузимања с. Товарник и с. Илинци поседнути су поменути положаји и није предузето даље гоњење у правцу Винковаца, јер је мрак онемогућавао откривање минираног терена и објеката на цравцу наступања.

Тактичка и ватрена веза између јединица бригаде, а исто и између делова појединих бригада 42. дивизије била је задовољавајућа иако је темпо наступања појединих делова био различит. Иако је у појединим ситуацијама та веза недостајала, она је врло брзо била интервенцијом штаба бригаде или иницијативом самих јединица успостављена.

Обавештавање штаба 42. дивизије било је редовно, тако да је он био увек обавештен о развоју ситуације

¹⁴⁸ Бојна релација 3. македонске бригаде и 42. дивизије — Архив ВИИ, к. 1315, док. 1 и 2/7; Боро Митровски, поменути чланак, стр. 22—29.

на терену, те је могао благовремено интервенирати на поспешавању успеха или артиљеријом коју је задржао у својим рукама, или упућивањем и померањем јединица са једног на други део фронта.

Опште узев, бригада је сасвим успешно извршила постављени задатак због моралне и политичке чврстине борачког и старешинског састава, који ни у једном тренутку није испољио колебљивост, па ни у критичним моментима, већ је до краја испољавао велику храброст и жељу да се постављени задатак изврши. Ову констатацију потврђују и претрпљени губици, које је састав бригаде примио као реалност у једној акцији, какво је било пробијање јако утврђених непријатељских положаја на брисаном предтерену, тученом јаком аутоматском артиљеријском и минобацачком ватром са заклоњених положаја и добро постављених у шахматском поретку минеких поља.

ОСЛОБОЂЕЊЕ ВИНКОВАЦА

Да би се потпуно искористио постигнути успех првог дана операције, штаб 1. армије је наредио да јединице без задржавања продуже гоњење нецрпљатеља да би се разбиле и уништиле његове снаге на сремском фронту. За напад на Винковце биле су одређене 1. пролетерска дивизија својим главним снагама — 21. и 48. дивизија подржаване Тенковском бригадом.

Четрдесет друга дивизија је добила задатак да рано ујутру 13. априла крене као армијска резерва цравцем с. Илача, с. Нови Јанковци и да са једном бригадом обезбеди бок јединица 1. армије са правца с. Комплетинци — с. Нијемци, а да у истоку дана, тј. док се 22. дивизија потпуно не ангажује овим задатком, остане на сектору с. Целатовци — с. Оролик како би у случају потребе могла дејствовати у правцу с. Нијемци и с. Комплетинци.

У духу добивеног задатка 48. дивизија је 13. априла у 5 часова извршила покрет са просторије с. Илача, с. Шидски Бановци — с. Целатовци у правцу с. Оролик, с. Славковци, с. Мирковци, где је требало да преноћи

13/14. априла и да се обезбеди са правца Винковца. Међутим, у току покрета јединице 48. дивизије нису наишле на организованији отпор непријатеља, који је повукао своје снаге за одбрану Винковаца, штитећи овај правац слабијим снагама које су врло брзо биле разбијене у наступању јединица дивизије. Због тога су јединице дивизије достигле одређену просторију раније него што је то било предвиђено. Да се не би дала могућност разбијеним непријатељским деловима да стабелизују одбрану и организују отпор, наређено је да јединице продуже покрет и да у току дана овладају Винковцима.

Око 14 часова јединице одређене за напад на Винковце отпочеле су наступање. После жестоких борби савладан је отпор непријатеља и око 18.30 часова Винковци су ослобођени. У овим борбама јединице 3. македонске бригаде нису биле ангажоване.

Тако је 1. армија за два дана пробила сремски фронт на читавој његовој дубини, делом уништила, а делом принудила непријатељске снаге на повлачење и ослободила је Винковце. При планирању операције предвиђало се да овај задатак јединице 1. армије изврше за три дана.¹⁴⁹

БОРБЕ КОД с. СТРИЖИВОЈНА И с. ВРПОЉА

Успешним операцијама 12. и 13. априла јединице 1. армије су разбиле непријатеља који се повлачио претрпевши осетне губитке у људству, наоружању и другој ратној опреми. Према процени штаба 1. армије у овим операцијама око 70% непријатељских јединица је уништено (онеспособљено за даља дејства) или заробљено. За ово време 3. армија, ЈА је заузела Даљ и напредовала ка Осигеку, док су јединице левог крила 1. армије ЈА дејствовале на јужном крилу према Жупањи.

¹⁴⁹ Заповест штаба 1. армије од 12. IV и бојна релација 48. дивизије — Архив ВИИ, кутија 652, док. 13/1 и кутија 1365, док. 12/1. Боро Митровски поменути чланак.

Да би се искористили дотадашњи успеси, штаб 1. армије је донео одлуку¹⁵⁰ да се 14. априла продужи гоњење разбијених непријатељских снага и да се на правцу Осиека споји са снагама 3. армије и снагама 1. армије које дејствују на јужном крилу према Жупањи.

У духу ове одлуке наређено је 21. дивизији да у току 14. априла нападне и овлада Ђаковом.

Четрдесет осма дивизија је добила задатак да 14. априла рано изјутра изврши покрет са подручја Винковаца и да продужи гоњење непријатеља у правцу с. Иванково, с. Вођинци, с. Микановци, с. Стриживојно, с. Врпоље. Пре пада мрака напасти с. Стриживојно и с. Врпоље и овладати њима.

Четрдесет друга дивизија је добила задатак да са две бригаде крене за 48. дивизијом, којој Треба помоћи при уништавању отпорних тачака, док са једном бригадом обезбедити леви бок 48. дивизије.

Двадесет друга дивизија је задржана као армијска резерва код Винковаца.

У духу добивеног задатка 48. дивизија је извршила покрет у 6 часова 14. априла из Винковаца комуникацијом за с. Стриживојно. Око 14.30 часова 1. македонска бригада, која је била у претходници дивизије, брзо је ликвидирала слабије обезбеђене делове непријатеља на изласку из шуме Марино острво. Међутим, у даљем наступању, при излаку из шуме Јасиње, јединице дивизије су наишле на непријатељске организоване положаје код Брезничког канала и дуж комуникације која води за с. Врпоље, одакле су биле дочекане врло снажном пешадијском и артиљеријском ватром. Дивизија је била принуђена да се заустави и развије за борбу испред ивице шуме Јасиње.

Непријатељ се од раније био организовао за одбрану положаја на линији: коса источније од Ђакова, јужни део Рибњак-канала — Мекопа — с. Будровци — источна ивица с. Стриживојно и с. Врпоље — источна

¹⁵⁰ Заповест 1. армије од 13. априла, Архив ВИИ, кутија 652, док. 14/1; Боро Митровски, поменути чланак.

ивица с. Велика Копаница. Главне отпорне тачке у систему одбране биле су Ђаково, с. Стриживојно, с. Врпоље, с. Велика Копаница. Задатак непријатеља је био да на овим положајима што дуже задржи наше снаге да би обезбедио време потребно за извлачење немачких снага из Восне према Славонском Броду долином река Босне и Укрине.

На положајима код Врпоља и Стриживојна биле су следеће непријатељске јединице: на одсеку с. Беравци — с. Стриживојно 963. тврђавска бригада „Клотц" и 1231. пук 41. пешадијске дивизије; на одсеку јужна ивица с. Стриживојна, јужније од с. Будровци 1232. пук исте дивизије; на одсеку с. Будровци — Ђаково 22. пешадијска дивизија (са 47. пуком од с. Будровца до Ђакова, а са 65 пуком и 22. пионирским батаљоном у Ђакову); на одсеку Ђаково — с. Горјани слабији делови 8. ловачке бригаде 3. усташко-домобранске дивизије.¹⁵¹ Као што се види, непријатељске снаге су биле врло јаке.

Непријатељски положаји су били утврђени у типу пољске фортификације са изграђеним бункерима у више линија у дубини. Покривеност у насељеним местима, систем организације ватрених тачака и бункера у њима омогућавали су непријатељу врло велике могућности за пружање жилаве одбране. Одбрану су појачавала« и постављена противпешадијска противтенковска минска поља испред, а и у дубини положаја, на свим прилазима и улазима у насељена места.

Пошто су прикупљени подаци о непријатељским положајима, јачини и распореду снага, 48. дивизија је развила своје јединице за борбу и напад на с. Стриживојно и Врпоље. Напад је отпочео у 17 часова после кратке ватрене припреме из пешадијског и артиљеријског наоружања. Поеле жестоких борби прса у преа, и поред снажног непријатељског отпора, јединице дивизије су успеле да овладају његовом првом борбеном линијом. Осетивши снажан притисак и откривши намеру јединица дивизије непријатељ је, да би спречио

¹⁵¹ Завршне операције за ослобођење Југославије 1941—1945, стр. 572.

даљи продор, почео довлачити појачања из Велике Копанице и Ђакова, чиме је бригадама онемогућено даље наступање. Штаб дивизије убацује део снага из резерве како би затворио међупросторе и поспешио напад јединица. У ноћи је извршено неколико јуриша, напада и противнапада, али јединице нису успеле да прошире свој успех, јер је непријатељ имао врло добро организовану ватру за целокупно своје наоружање за ноћно дејство.

Да би се непријатељу онемогућило да организује одбрану код Славонског Брода, штаб 1. армије је одлучио да продужи гоњење непријатељских снага у правцу Брода и да у снажном налету главним снагама заузме Брод, а да делом снага што цре пресече комуникације Брод — Славонска Пожега и Нова Градишка — Славонска Пожега. У духу ове идеје дивизијама су постављени одговарајући задаци.¹⁵²

Међутим, ситуација на фронту Ђаково — с. Пишкаревци — с. Стриживојно — с. Врпоље — с. Велика Копаница није била погодна да би се тај задатак могао извршити, јер је непријатељ на овом делу фронта довукао појачања, тежећи да држањем ових положаја обезбеди време потребно за организовање одбране по дубини и за извлачење својих снага долином река Босне и Украине.

У току 15. априла јединице су продужиле напад ради заузимања поменутих положаја да би створиле услове за даље наступање ка Славонском Броду и Славонској Пожеги.

Јединице 48. дивизије водиле су жестоке борбе код с. Пишкоревца, с. Стриживојна и с. Врпоља, где је изведено више јуриша, напада и противнапада. При овоме је наша авијација непрестано, у налетима, тукла непријатељске положаје <и наносила непријатељу осетне губитке.

¹⁵² Бојна релација 48. дивизије и њених бригада, Архив ВИИ, кутија 1364, док. 3/4, 4/3, 4/5, 3/6, 2/7 и кутија 1365, док. 12 и 14/1; Заповест 1. армије од 15. IV, Архив ВИИ, кутија 1315, док. 5/4; Боро Митровски, поменути чланак, стр. 35—37.

У таквој ситуацији основна идеја је била да 42. дивизија изврши пробој код с. Будровца, где се претпостављало да су непријатељске снаге слабије, да заузме с. Пишкоревци и да енергично продужи са нападом ка с. Перковци Стари да би пресекла комуникацију с. Врпоље — Славонска Пожега, чиме би се непријатељу пресекла одступница и створили услови за његово уништење на том подручју. Ради извршења тог задатка, а и због нејасне ситуације код с. Будровца, штаб 42. дивизије је одредио 7. бригаду за пробој, док је 16. бригаду задржао као дивизијску резерву. Напад је отпочео у 8.30 часова најпре само са 7. бригадом, која је постигла известан уопех и приближила се селу Будровцу. У току даљих борби ради попуне међупростора између 42. и 21. дивизије из дивизијске резерве су убачени делови 16. македонске бригаде јачине једног батаљона. Око 19 часова због тешке ситуације на фронту убачена су у борбу још два батаљона 16. бригаде. Око 23 часа 7. и 16. бригада су, после изведених припрема, извршиле ноћни напад на с. Будровци. Међутим, непријатељ је, прозревши намере дивизије, још у току дана припремио оруђа и оружје за ноћно дејство. Када су јединице кренуле на јуриш, отворио је снажну ураганску ватру са блиског одстојања тако да се није могла подићи глава, те и овај ноћни напад није успео.

У току 15. априла 3. македонска ударна бригада је посела положаје северозападно од шуме Срњача — Бич-канал — спруд Бич-канала, тј. положаје које је дотле држала 2. крајишка бригада. Штаб 42. дивизије је, преко обавештајног официра, наредио штабу 3. бригаде да са два батаљона нападне с. Стриживојно и заузме село, а иотом нападне и заузме с. Врпоље. При нападу на с. Стриживојно садејствовати са 1. македонском бригадом.

За напад на с. Стриживојно штаб бригаде је одредио 2. и 3. батаљон, док је 1. батаљон задржао као бригадну резерву у рејону села Срњача. На десном крилу је био 3. батаљон који је нападао преко групе кућа јужније од села Стриживојно, а на левом крилу 2. батаљон, који је нападао на западну ивицу села. Десно од 3. батаљона нападали су делови 1. македонске бригаде.

Око 12.20 часова батаљони су прешли Бич-канал и почели га подилажењем. Око 13 часова они су прешли сеоски пут с. Врпоље — Блатска греда, када је непријатељ отворио ураганску артиљеријску и минобацачку ватру на стрељачки строј, што није утицало на морал јединица које су наставиле са надирањем ка с. Стриживојно. У овој ситуацији батерија 76 мм тукла је непријатељску минобацачку батерију на ивици с. Врпоља и непријатељска артиљеријска оруђа код цркве у с. Врпољу, како би их ућуткала и олакшала даље напредовање јединица бригаде.

У 14 часова делови 5. дивизије, који су нападали лево од 2. батаљона, пошто су добили нови задатак отпочели су са повлачењем својих јединица, чиме се открио леви бок 2. батаљона, тј. 3. бригаде. Уочивши ову ситуацију, штаб бригаде је наредио 2. батаљону да делом снага заштити свој леви бок са правца с. Врпоља. Непријатељска артиљерија и минобацачи још увек отварају јаку ватру по борбеном поретку бригаде. Батаљони врше снажан притисак у правцу села. Трећи батаљон заузима неколико кућа јужно од села Стриживојна и успоставља тактичку везу са 1. македонском бригадом, која је нападала село са источне стране. Други батаљон заузима неколико кућа северно од споменика на путу с. Врпоље — Блатска греда.

Када је успостављена тактичка веза са 1. македонском бригадом, штабови бригада су се договорили да се изврше све припреме, а у 16 часова да еве јединице изврше јуриш и заузму с. Стриживојно. Са овом одлуком се сложио штаб 42. дивизије.

У међувремену непријатељ је уочио откривени бок 2. батаљона и предузео противнапад са правца Анчића стан. Да би осујетио овај противнапад, штаб 3. бригаде убацује 1. батаљон из резерве у правцу Чакловића стан, угрожавајући на тај начин бок непријатељских снага које су кренуле у противнапад. Пошто је ова интервенција извршена благовремено и врло брзо, 1. батаљон је успео да осујети намеру непријатеља и да га задржи на железничкој прузи источно од с. Врпоља — Анчићев стан. На тај начин су ове јединице задржале достигнуте положаје.

Како је било договорено, у 16 часова је отпочео општи јуриш на с. Стриживојно. Сва три батаљона 3. бригаде и делови 1. македонске бригаде су пришли селу на 150—200 метара, али су наишли на врло жилав отпор и жестоку непријатељску ватру са блиског одстојања, тако да је даље надирање заустављено. Извршено је и неколико напада, али се није могло продрети у село. У таквој ситуацији је наређено да јединице задрже достигнуте положаје по сваку цену.

У поподневним часовима 15. априла командант 1. армије Пеко Дапчевић обишао је положаје код с. Стриживојна и с. Врпоља и у присуству команданта 15. ударног корпуса, пуковника Алексе Демнијевског, издао усмену заповест 48. ударној дивизији. Дивизија је добила задатак да у току ноћи 15/16. априла уништи непријатељске снаге у с. Стриживојну и с. Врпољу и да продужи гоњење у правцу с. Андријевца. Том приликом је 48. дивизија ојачана 3. македонском бригадом која је стављена под њену команду.

У духу овог задатка штаб 48. дивизије је око 22.30 часова издао усмену заповест штабу 3. бригаде у рејон^ групе кућа јужно од Крчевине. Бригада је добила задатак да изврши напад цравцем југоисточна ивица шуме Срњача, Анчића стан, Салаш и овлада селом Чајковци, а потом да нападне с. Перковци Стари, где се спојити са јединицама 42. дивизије. Делом снага бригаде је добила задатак да садејствује 1. македонској бригади у нападу на с. Врпоље.

Прва македонска бригада је добила задатак да нападне и заузме Врпоље; 2. македонска бригада да заузме с. Стриживојно, а 14. македонска бригада да дејствује у правцу е. Пишкоревца.

Са оваквим груписањем сната 48. дивизија је тежипгге свога напада пренела ка с. Врпољу. Јединице 42. дивизије (7. и 16. бригада) и даље продужавају напад на с. Будровци.

При процени ситуације утврђено је да се код Анчића стана налазе непријатељски минобацачи, а у рејону с. Чајковца артиљерија непознате јачине. Предтерен је био откривен, што је за нападача било непо-

вољно, јер је бриеани простор омогућавао непријатељу организовање врло успешне ватре из пешадијског наоружања. С друге стране, оријентација по таквом земљишту, нарочито за ноћни напад, била је врло тешка и слаба. Време као простор је било недовољно, јер није омогућавало да се припреме за напад изврше солидно, с обзиром га то да је задатак добивен касно, а да је свитало у 4 часа. За овако кратко време требало је прикупити јединице, издати им заповест. Удаљење од полазних положаја за напад до с. Чајковци износило је око 7,5 км, што се, у најбољем случају, под борбом могло савладати за 2—3 сата. Имајући у виду карактер земљишта, процењено је да се напад мора извршити у току ноћи, јер је терен био неповољан за напад дању.

Штабу бригаде добивени задатак није био потпуно јасан, а није било времена да се пође у штаб 48. дивизије да би се разјасниле појединости око садејства са осталим јединицама и друга питања у вези са нападом. Телефонска веза са штабом дивизије се, због краткоће времена, није могла успоставити јер је бригада при паду мрака стављена под њену команду, а задатак је примила у 20.30 часова. На основу свега овота штаб бригаде није имао другог излаза него да крене на извршење задатка, јер није могао дозволити себи да се због неблаговременог напада његових јединица доведу у тешку ситуацију остале јединице дивизије, предвиђене за напад у овом рејону.

Одлука штаба бригаде је била да се у току ноћи енергично и брзо пробије непријатељски сиетем одбране и заузме с. Чајковци а потом организује кружну одбрану. Са једним батаљоном продрети у с. Перковци Стари, с тим што би он после избијања на Салаш, западно од Клења, обезбеђивао бок главнине бригаде са правца Врпол>а.

У 1.20 часова 16. аерила прикупљене су јединице бригаде у рејону Бич-канала, сем једне чете 3. батаљона и издата им је заповест. Формиране су две нападне колоне.

Десна колона — 1. и 3. батаљон са правцем напада Анчића стан, Салаш, одакле 1. батаљон напада с. Чај-

ковци, а 3. батаљон штити његово наступање упућујући доде снага црема с. Врпољу.

Лева колона — 2. батаљон, чета аутоматичара, чета противтенковских пушака, чета за везу, заштитни, извиђачки и пионирски вод са правцем напада Чакловића стан, с. Чајковци.

Док се ситуација не рашчисти, батерија 76 мм задржана је у рејону северозападне ивице шуме Срњача код к. 85. Штаб бригаде се кретао за левом колоном, а бригадно превијалиште исто тако са левом колоном.

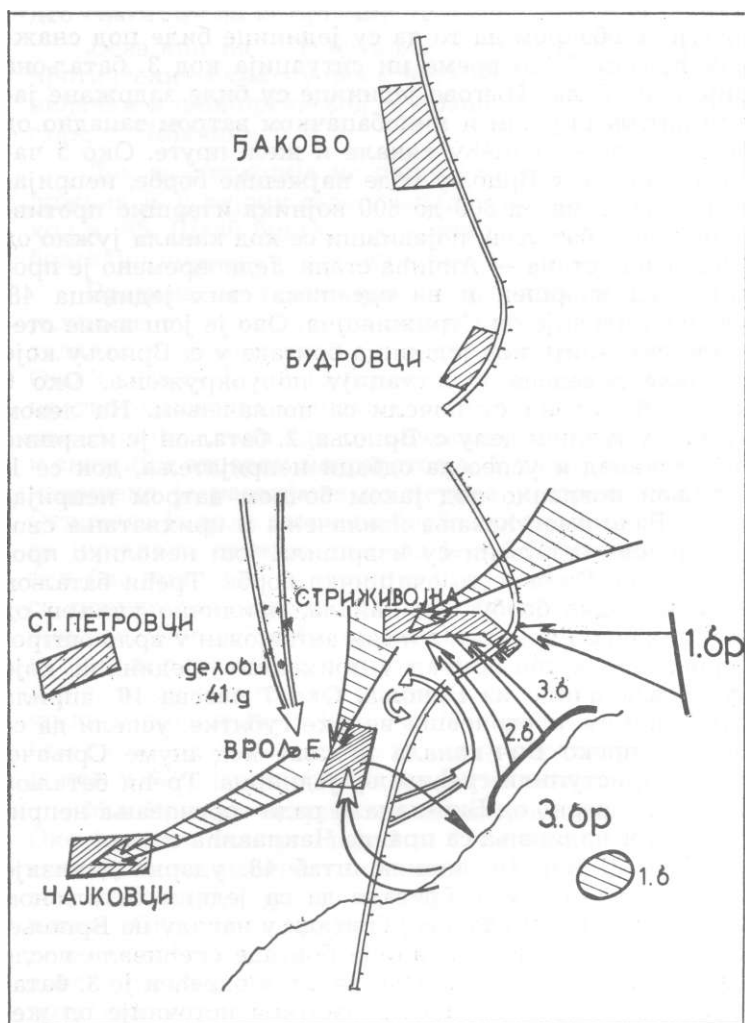
Времена за задржавање није било. У 1.45 часова јединице су у колони по један кренуле на извршење задатка, упутивши челне и бочне делове за обезбеђење. Око 3 часа су 1. и 2. батаљон, чета аутоматичара и чета противтенковских пушака избили на железничку пругу код Анчића стана где су дочекани врло јаком ватром и снажним отпором непријатеља. У самом подилажењу извршено је развијање по четам у стрељачки строј. Отпочела је врло огорчена борба прса у прса. Батаљони су јуришали снажно¹, тако да је у 3.15 часова непријатељ био принуђен да напуети прву линију одбране и да се повуче не могавши да издржи притисак јединица бригаде. Ноћ и слаба оријентација, с једне стране, а непријатељска ватра, с друге стране, привукли су батаљоне, те су они гонећи непријатеља самоиницијативно ушли у прве куће с. Врпоља. Трећи батаљон је задоцнио са нападом, јер је чекао једну заосталу чету, која је тек у 3.30 часова стигла на Бич-канал.

У с. Врпољу непријатељска ватра се мало стишала. Око 4 часа у село упадају 1. и 2. батаљон, чета аутоматичара, чета противтенковских пушака и извиђачки вод, овлађујући југоисточним делом села до цркве и млина. Овде се непријатељ послужио лукавством. Он је повукао своје јединице и дозволио снагама 3. македонске бригаде да продру у село. Сакривен по кућама, вртovima и оградама отворио је снажну ватру из целокупног наоружања са одстојања блиског за стрељачки строј. Настало је гушање по улицама и вртovima. Пуцало се са евих страна — са прозора, кровова, врата, ограда и дрвећа. Ситуација је била врло тешка. Једи-

нице које су продрле у село трпе велике губитке. Отпочело је повлачење, које није могло да се уредно организује, с обзиром на то да су јединице биле под снажком ватром. У то време ни ситуација код 3. батаљона није била боља. Његове јединице су биле задржане јаком артиљеријском и минобацачком ватром западно од Бич-канала — између канала и жел. цруте. Око 5 часова, када се у Врпољу воде најжешће борбе, непријатељ је снагама од 500 до 600 војника извршио противнапад на 3. батаљон, појавивши се код канала јужно од Чакловића стана — Анчића стана. Једновремено је противнапад извршен и на одсецима свих јединица 48. ударне дивизије од Стриживојна. Ово је још више отежало ситуацију код јединица бригаде у с. Врпољу које су биле доведене у ситуацију полукружења. Око 6 часова батаљони су почели са повлачењем. На левом крилу, у јужном делу с. Врпоља, 2. батаљон је извршио противнапад и успео да одбаци непријатеља, док се 1. батаљон повлачио под јаком бочном ватром непријатеља. Ради омогућавања извлачења и прихватања својих делова батаљони су извршили још неколико противнапада. Била је то очајничка борба. Трећи батаљон који је водио борбу код канала, црилично удаљен од осталих снага бригада, а и сам ангажован у врло оштрој борби, није могао помоћи у прихватању јединица, које су се извлачиле из Врпоља. Око 7 часова 16. априла батаљони су, претрпевши велике губитке, успели да се повуку преко Бич-канала и даље код шуме Срњаче, где су приступили сређивању јединица. Трећи батаљон је остао северно од Бич-канала ради спречавања непријатељског надирања са правца Чакловића стана.

Око 21 час 16. априла штаб 48. ударне дивизије наредио је штабу 3. бригаде да са једним батаљоном садејствује 1. македонској бригади у нападу на Врпоље. Пошто су се остале јединице бригаде сређивале после борбе код с. Врпоља, за овај задатак одређен је 3. батаљон који се налазио на положајима источније од железничке пруге. Он је тај задатак извршио у саставу 1. македонске бригаде.

Око 20.30 часова 16. априла 48. дивизија је поново прешла у напад са 1, 2. и 14. македонском бригадом и

Борбе код Стриживојна и Вроља 15—17. IV

3. батаљоном 3. македонске бригаде. После ноћних борби око 5 часова 17. априла успела је да заузме с. Стриживојно, с. Врпоље и с. Пишкаревци одакле је непријатељ под борбом и заштитом делова за обезбеђење успео да у току ноћи извуче своје главне снаге. Остале јединице 42. ударне дивизије заузеле су с. Будровци.

Падом овог важног саобраћајног чвора пут за Славонски Брод је био отворен и омогућено концентрично дејство дивизијама ка Славонском Броду и Славонској Пожеги.¹⁵³

Трећа бригада је у борбама за с. Стриживојно и Врпоље претрпела највише губитака од свих бригада 42. и 48. дивизије и водила најогорченије борбе код с. Врпоља.

При нападу на с. Стриживојно у току 15. априла бригада је имала: 1. погинулог, 24 рањених и 4 контузвана од којих 2 руководиоца. У борбама код с. Врпоља претрпела је следеће губитке: 110 погинулих, 140 рањених, 44 у неизвесности. Од ових губитака 43 су се односили на руководиоце. Губици у наоружању су били: 81 аутомат, 61 пушка, 15 снајперских пушака, 26 пушкомитраљеза, 6 митраљеза, 4 минобацача 82 мм, 8 лаких минобацача, 5 противтенковских пушака и 21 пиштољ.

Према подацима 3. бригаде непријатељ је имао око 150 бораца избачених из строја, а заробљено 30 немачких војника. Заплењено је 4 топа, 6 минобацача и доста муниције.¹⁵⁴

Борбе код Стриживојна и Врпоља су биле врло оштре, што се види и до претрпљеним губицима у људству и материјалу. Непријатељ је тежио да по сваку цену што дуже задржи ове положаје и да на тај начин обезбеди извлачење главних снага ка Славонском

¹⁵³ Бојна релација 42. и 48. дивизије, кутија 1364, док. 3/4, 4/3, 4/5, 3/6, 2/7; кутија 1315, док. 5/4, 5/7, 7/7, 8/7, 2/10; кутија 1365, док. 13/1 и 14/1 и 14/1; бојна релација 3. македонске ударне бригаде, кутија 1315, док. 6/7; Боро Митровски, поменути чланак, стр. 37—44.

¹⁵⁴ Бојна релација 3. македонске ударне бригаде, Архив ВИИ — кутија 1315, док. 6/7.

Броду. Међутим, и поред енергичног наступања, јединице нису успеле да одмах овладају овим селима, јер су она била веома добро утврђена и организована за одбрану. Сем тога, непријатељ је вештим маневрисањем и пребацивањем снага на угрожена места успевао да благовремено локализује постигнуте успехе и стабилизује одбрану.

У овим борбама било је дивних примера храбрости и пожртвованости бораца, старешина и појединих јединица, који су самоиницијативно, и поред снажне непријатељске ватре, изводили подвиге, упадали у непријатељске ровове и бункере, водили борбу прса у прса, рукама и бајонетима и уништавали непријатељске групе, митраљеска гнезда и отпорне тачке. Борци су без страха јуришали на непријатеља иако је била ноћ, а оријентација врло тешка. Нарочито су се истакле јединице 1. и 2. батаљона, које су издржале натчовечанске напоре, показале јунаштво, упорност и енергичност. Са батаљонима су, у нападу на с. Врпоље, учествовали и руководиоци штаба бригаде. Од руководиоца су се посебно истакли: помоћник политичког комесара 1. батаљона Никола Димитровски; политички комесар 2. батаљона Ђорђе Бановић; командант 2. батаљона Методије Спасовски; командант 1. батаљона Боро Филиповски; политички комесар 1. батаљона Ташко Милошевић; командир чете Бранко Чађа и многи други.

Непријатељ је у с. Врпољу починио велика зверства над нашим заробљеним борцима. Становници села су причали да су Немци и усташе бајонетима и ножевима прво каеапили заробљенике, а потом су оне, који су још давали знаке живота, стрељали. Неке од њих су, тако измрцварене, још живе закопавали по ђубриштима и вртовима да би их прикрили од мештана и наших јединица. У ово су се увериле наше јединице. Након ослобођења Врпоља покупљени су еви погинули припадници бригаде, откопани су из ђубришта и вртова и на најевечанији начин сахрањени у заједничкој гробници у с. Врпољу. Сакупљени трупови пружали су страشان призор. Некима су биле извађене очи ножевима, некима пресечене ноге, руке, уши, језик, извађене утробе и др. Опраштајући се од мртвих другова,

борци и јединице еу се заветовали да ће их осветити на бојном пољу. После овог призора је мржња бораца према непријатељу постала још већа, те су тражили да се што пре крене и дође у додир с непријатељем. На ово ее није чекало дуго. Код Славонеке Пожете борци су осветили своје другове.

У борбама за с. Стриживојно и с. Врпоље испољено је неколико елемената који су утицали на такав исход борбе, па и велике губитке које је 3. бригада претрпела. Није реч о моралу борачког и старешинског састава, који је био на завидној висини, већ о командовању, процени и организацији напада.

Када је 3. бригада стављена под команду штаба 48. дивизије, бригадама је издата заповест за напад на ова два села. Међутим, организација и час напада нису прецизирани због чега је дошло до некоординираног почетка напада. Није се смело никако допустити да једна акција, планирана и идејно смишљена од штаба дивизије, буде иопуштена из руку и да се стихијно одвија. Ако се већ знало да 1. македонска бригада неће моћи да учествује у ноћном нападу због чекања на попуну муницијом, онда је требало одложити и напад 3. бригаде која је дициплиновано и, да не би довела у питање напад осталих бригада дивизије, кренула на извршење постављеног јој задатка, који није био потпуно јасан штабу бригаде. Чак и да није напала на с. Врпоље, него да је продужила у правцу Салаша, како је и започешћу било предвиђено, бригада би исто тако била доведена у врло тешку ситуацију, јер би могла бити пресечена од непријатељских снага из с. Врпоља и делова који су бранили положаје у правцу Велике Копанице, пошто 1. македонска бригада није у току ноћи, из наведених разлога, пришла извршењу задатка.

У току извлачења из с. Врпоља 3. бригади нису могле пружити помоћ јединице 1, 2. и 14. македонске бригаде зато што су у јутарњим часовима 16. априла, када су добиле муницију, биле ангажоване на својим одсецима, где су читавог дана водиле огорчену борбу.

Самоиницијатива штаба 3. бригаде је за похвалу, јер је искоришћен одличан морал борачког и старешин-

ског састава, али је такав један подухват требало обезбедити и предвидети мере против евентуалија и опрезније наступати на терену где је оријентација била слаба, а поготову што је то био ноћни напад када се може запаети у разне непредвиђене ситуације, заседе, клопке, које је могао искористити врло искусан непријатељ какви су били Немци. Борбеност јединица и занос због постигнутог успеха су вероватно умањили оштрину и јачину будности, што је непријатељ вешто искористио.

Веза са штабом дивизије је један од елемената који је утицао на овакав исход борбе. Она није функционисала, нити је, пак, било времена да се организује тако да штаб дивизије није могао интервенисати и утицати на ток борбе.

Подршка артиљерије није испољена, јер такве припреме за ноћна дејства нису извршене.

Огапте узев, ноћни напад на е. Врпољз није био добро припремљен и организован, нити је, пак, било довољно времена за то.

Из ових борби су извучена драгоценна искуства за ноћна дејства, што ће користити у наредним борбама у погледу припреме и организације напада од стране штабова, а и у садејству суседа, организацији веза, оријентацији, подршци родова војске итд.

ОСЛОБОЂЕЊЕ СЛАВОНСКЕ ПОЖЕГЕ

После пробоја фронта: Ђаково — с. Будровци — с. Стриживојна — с. Врпоље непријатељ се повукао ка Славонском Броду и Славонској Пожеги, остављајући заштитне делове по насељеним местима са задатком да успоравају напредовање наших јединица и својим главним снагама омогуће извлачење према западу. На раније добро припремљеним и утврђеним положајима код Брода, Плетернице и Славонске Пожеге непријатељ је организовао одбрану јачим снагама.

Да би се овладало овим подручјем, штаб 1. армије је оријентисао четири дивизије (5, 6, 11. и 17) у правцу Славонског Брода, а 1. пролетерску и делове 21. дивизије.

зије према Плетерници. Ове снаге су 18. априла отпочеле напад на Сл. Брод и Плетерницу. У склопу ове замисли 15. ударни корпус (42. и 48. ударна дивизија) је добио задатак да изврши усиљени марш правцем: Кондрић — Рушево — Бук, да претходно делом енага заузме Хркановце и Лаповце и олакша 5. дивизији покрет ка Славонском Броду, а затим да наступа ка Славонској Пожеги.

Ваља напоменути да је према првој замисли штаба 1. армије 15. ударни корпус требало да наступа ка Славонском Броду. Међутим, ова одлука је касније измењена и 15. корпус је упућен ка Славонској Пожеги.

Иако су јединице 15. ударног корпуса, као и остале снаге 1. армије, биле физички исцрпљене жестоких и тешким борбама које су три дана даноноћно водиле код с. Стрживојна и с. Врпоља, борацки и старешински састав је изражавао жељу да се што пре крене и дође у контакт са непријатељем. Борци су били озлојеђени због зверстава које је непријатељ учинио над њиховим друговима у Врпољу. Требало је што пре испунити завет дат на погребу другова.

После пријема задатка штаб 15. ударног корпуса је издао заповест дивизијама за марш 18. априла у 5 часова. Четрдеет осма дивизија је главном комуникацијом кренула за Славонску Пожегу правцем: с. Андријевци, с. Драготин, с. Мајар, с. Славонска Власт, с. Пака, одредивши у претходницу 1. македонску ударну бригаду. За 48. ударном дивизијом истим правцем кретала се 42. ударна дивизија.

У току марша 3. бригада је била у претходници 42. дивизије. Додира са непријатељем није било. Бригада је заједно са 7. и артиљеријском бригадом 42. дивизије преноћила у с. Светоблажју.

Према заповести штаба 15. корпуса од 18. 4. дивизија је у току 19. априла требало да настави марш са просторије сценећишта правцем: с. Мајер, с. Славонска Власт, с. Пака, с. Рушево, Плетерница, где би преноћила обезбедивши се са правца Сл. Пожега. У духу ове заповести дивизија је кренула одређеним правцем. Трећа бригада је била у дивизијској главврши. Пошто Плетерница није била још ослобођена, штаб 15. корпуса

је усмено наредио да се правац кретања дивизије промени и да се дивизија смести на просторији: с. Велошевац — с. Грабарје — с. Зорилац иза смештајне црсто-рије 48. дивизије. Након извршеног марша, у коме није било додира са непријатељем, 3. бригада је размештена у рејону с. Зарилца.¹⁵⁵

ОРГАНИЗАЦИЈА ОДБРАНЕ

Славонску Пожегу су бранили: 4. домобранска брдска и 14. усташка брдска бригада, делови усташко-домобранске 9. дивизије и 150 војника из састава немачке дивизије за нарочиту употребу „Штефан^а. Цени се да је јачина ових снага износила 2.500—3.000 војника.

Град је од раније био уређен за кружну одбрану. На самој ивици и унутар града био је изграђен велики број бетонских покривених и откритих бункера. На цравцу напада 42. ударне дивизије нарочито су били јако утврђени положаји: Врандук, Камен, Соколовац, а посебно к. 296 — југоисточније од града, која је доминирала Славонском Пожегом и представљала кључ одбране са јужне стране. Овде је непријатељ имао изграђене бетонске и утврђене бункере, који су штитили све прилазе граду с југа.¹⁵⁶

ПЛАН И РАСПОРЕД ЈЕДИНИЦА ЗА НАПАД

Када су јединице 15. ударног корпуса избиле на поменути просторију, главне снаге 1. армије су већ 20. априла, после једнодневних уличних борби, ослободиле Плетерницу и Славонски Брод и принудиле непријатеља да се повуче у правцу Нове Градишке.

¹⁵⁵ Операцијски дневник 42. дивизије, Архив ВИИ, кутија 1315, док 7/6; Боро Митровски, Борбе 15. ударног корпуса за ослобођење Славонске Пожеге, стр. 68—70.

¹⁵⁶ Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—1945, Војноисторијски институт ЈНА — Београд 1957, стр. 595—596; Бојна релација 3. македонске ударне бригаде, Архив ВИИ, кутија 1315, док. 9/7; Боро Митровски, поменути чланак, стр. 73—74.

У овој ситуацији наређено је 15. ударном корпусу 20. априла у 7 часова да са 42. и 48. дивизијом у 16 часова изврши напад на Славонску Пожегу, обухватајући је са северне и јужне стране, да уништи непријатељске снаге у граду, а затим настави гоњење у правцу Нове Градишке. Славонску Пожегу је требало ослободити до 24 часа. У склопу овог задатка 42. дивизији је наређено да образује део обруча око града јужно од р. Орљаве, а 48. дивизија северно од реке.

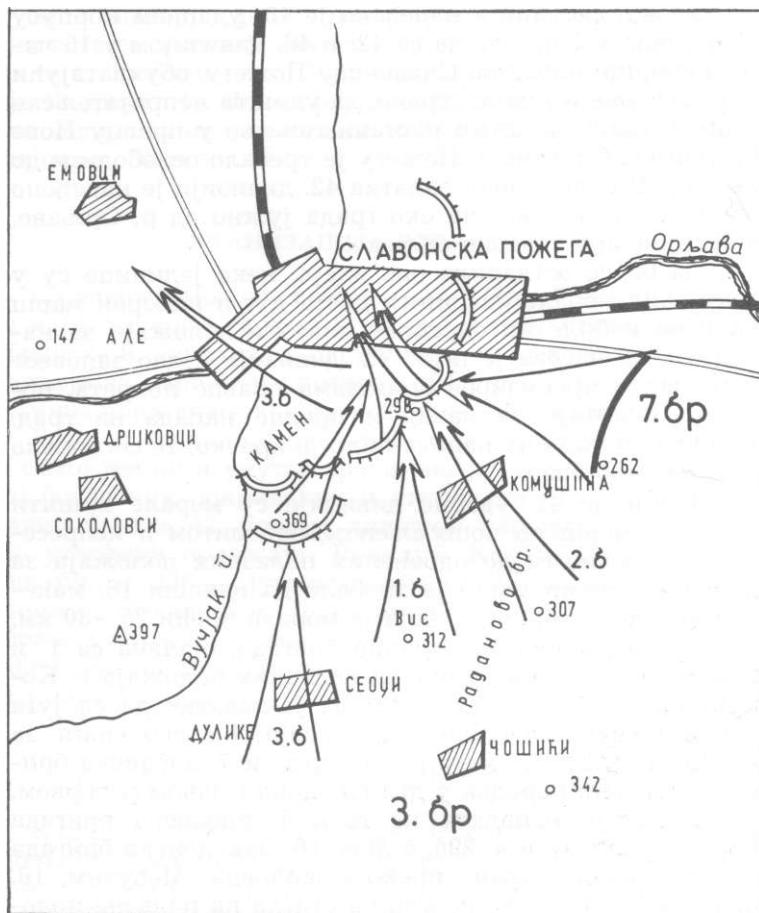
Да би се остварила ова идеја, неке јединице су у току дана морале извршити доста дуг и напоран марш како би избиле на одређене полазне положаје за напад. Око 9 часова је штаб 42. дивизије издао заповест за напад и прецизирао бригаама правце покрета, полазне положаје за напад и правце напада на град. Време за припрему напада било је кратко, те се морало радити врло брзо.

Јединице 42. ударне дивизије су морале вршити усиљени марш по шумљеном, брдовитом и испресецаном земљишту до одређених полазних положаја за напад. Најдужи марш је требало да изврши 16. македонска ударна бригада, која је морала прећи 25—30 км.

Трећа македонска ударна бригада, ојачана са 1. и 2. батеријом 3. дивизиона, са полазних положаја с. Ко~мушина — Вучјак поток имала је задатак да са југа преко Камена нападне град одвајајући део снага за напад на к. 296 на коју је нападала и 7. албанска бригада. Борбени поредак у два ешелона и јачом резервом.

Десно је нападала на град 7. албанска бригада преко Врандука и к. 296, а лево 16. македонека бригада са југозападне стране преко Соколовца. Међутим, 16. бригада је због дужине марша стигла на полазне положаје за напад тек око 22.30 часова, када су се већ увелико водиле борбе за Славонску Пожегу.

После кратке припреме 3. македонска ударна бригада је извршила усиљени марш правцем с. Ћосинци, е. Кузмица, с. Сеоце преко шумовитог, брдовитог и испресецаног земљишта, где је стигла око 17 часова. После извиђања непријатељских положаја и процене ситуације издата је око 18 часова борбена заповест и јединицама су постављени следећи задаци:

Ослобођење Славонске Пожеге

— 3. батаљон са батеријом 47 мм, водом противтенковских пушака и минобацачком четом 1. батаљона да прочисти с. Сеоце, а потом да нападне и заузме к. 309. Након заузимања ове коте продужити напад гребеном Камен ка коти 296, коју заузети у садејству са 1. и 2. батаљоном;

— 1. чета 1. батаљона кретаће се потоком Вучјак са задатком да одржава везу са деловима 16. македонске бригаде и обезбеди леви бок 3. батаљона и на тај начин затвори правац долином овог потока;

— 2. батаљон са батеријом 47 мм пошто прочисти с. Комушину да преко Долова нападне фронтално к. 296 и на тај начин помогне маневар 7. албанске бригаде у заузимању коте. После тога напасти стрељачким четатама Пожегу, а пратећа оруђа оставити на к. 296;

— 1. батаљон (без 1. чете) у II ешелону бригаде у шуми 200 м северно од к. 312 треба да буде спреман за увођење у борбу;

— чета аутоматичара и чета противтенковских пушака (без једног вода) у резерви северно од с. Сеоце;

— пуковска батерија 76 мм са ватрених положаја западно од к. 312 за 200 метара да подржава напад 3. батаљона на к. 309;

— бригадно превијалиште да буде смештено у с. Сеоце;

— веза телефоном и радиом;

— командно место бригаде и оематрачница налазиће се на путу за с. Сеоце — у шуми, а након заузимања к. 309 пребациће се на њу.

Батаљони су заузели своје полазне положаје за напад у 19.45 часова.¹⁵⁷

ТОК НАПАДА

Штаб 15. ударног корпуса, имајући у виду да бригада 42. ударне дивизије неће моћи до 20. априла у 16 часова да избију на одређене полазне положаје за напад, тражио је да се напад одложи до 21. априла у зору или, пак, уколико ситуација дозволи, да се изведе у току ноћи 20/21. априла. Међутим, пошто су у покрету јединице наишле на непријатеља и отпочеле борбу, напад се није могао одлагати, јер би то непријатељу

¹⁵⁷ Бојна релација 3. македонске ударне бригаде, Архив ВИИ, кутија 1315, док. 9/7; Боро Митровски, поменути чланак, стр. 70—73.

створило повољне услове да извуче снаге из града и повуче се у правцу Нове Градишке.

Бригаде 48. ударне дивизије кренуле су у напад око 16 часова и до 18 часова су успеле да већим делом пробију спољну линију одбране и избију испред главне одбрамбене линије која се протезала ивицом града. У току ноћи оне воде борбу за сам град.

Од свих јединица 42. ударне дивизије 7. албанска бригада је требало да изврши најкраћи марш. Она је 20. априла око 16.00 часова отпочела да води борбу пошто је 2. македонска ударна бригада 48. дивизије кренула у напад. Лево, 3. македонска ударна бригада још није избила на одређене полазне положаје. Она врши снажан притисак на утврђену коту 296, али не успева да је заузме.

Трећа македонска ударна бригада је због испресецаности терена закаснила тако да је батаљонима запосела одређене полазне положаје тек у 19.45 часова. Трећи батаљон је одмах почео да наступа и прође кроз с. Сеоце не наишавши на отпор. Након изласка из села одбацио је слабије непријатељске делове, али је наишао на јак отпор код к. 309 којом је после доста оштрих борби успео да овлада тек 21. априла у 00.55 часова. За ово време 2. батаљон је очистио с. Комушина и продужио напад преко Долова ка к. 296 где је наишао на снажну унакрсну ватру непријатеља и био задржан. После тога у борбу је уведен II ешелон (1. батаљон без једне чете) преко гребена Камен, који је главне снаге усмерио ка к. 296. Након тога извршено је рокирање снага бригаде тако да су сва три батаљона и чета аутоматичара били оријентисани према овој врло јакој отпорној тачки, која је сада била обухваћена са више страна, јер је и 7. албанска бригада вршила притисак са источне стране уз подршку артиљеријских оруђа која је цривукла у стрељачки строј. Двадесет првог априла око 5 часова привучена је и бригадна артиљерија која је, из стрељачког строја, непосредним гађањем тукла положаје на к. 296 и Соколовцу и неутралисала бункере и ватрене тачке из којих је отварана бочна ватра на наше јединице. И поред предузетих мера отпор непријатеља је био још увек јак. Лево крило

3. батаљона изложено је бочном дејству непријатељске ватре са Соколовца. Истовремено је упућена чета аутоматичара са задатком да у садејству са 1. четом 1. батаљона и деловима 16. бригаде овлада Соколовцем. Батерија 47 мм са два оруђа тукла је циљеве на Соколовцу. Чета противтенковских пушака са положаја северозападно од к. 309 тукла је североисточне падине Соколовца. Око 6 часова непријатељски отпор на Соколовцу био је смањен, те је леви бок 3. батаљона био обезбеђен.

Око 6.30 часова осетило се дејство и 16. македонске бригаде преко с. Драшковца и Соколовца, чије су јединице стигле на одређене положаје око 22.30 часова (значи са закашњењем више од 8 часова).

Пошто су поново привучена артиљеријска оруђа, непосредним гађањем су тукла положаје на Соколовцу, те су око 7 часова 1. чета 1. батаљона и чета аутоматичара овладале Соколовцем. Потом се чета аутоматичара спушта на Вучјак поток и избија код гробља јужно од Пожеге.

Око 8.15 часова отпочела је кратка артиљеријска припрема са две батерије 47 мм и једним оруђем 76 мм, чиме је пољуљан систем одбране на Камену. У 8.35 часова 2. и 3. батаљон су извршили јуриш и овладали Каменом и заједничким дејством 7. бригаде и к. 296. После тога 3. батаљон енергично продужава напад и упада око 9.30 часова у јужни део Славонске Пожеге. Други батаљон упада у центар града, а 1. батаљон избија на северне падине Соколовца. У граду се јединице 3. бригаде сусрећу са јединицама 48. дивизије и 7. и 16. македонске бригаде. Непријатељ је збуњен, није знао којим правцем да крене, настало је комешање јединица. Перавац одступања код с. Брестовца био му је затворен од делова 1. и 16. македонске бригаде, које су га дочекале јаком аутоматском ватром, а у леђа су га тукле јединице 42. и 48. дивизије које су ушле у град. Због тога је у његовим редовима настала паника услед чега је трпео велике губитке. Тако је око 10 часова град био потпуно очишћен од непријатеља и ослобођен.

Пошто су преконтролисали град 2. и 3. батаљон су избили на његову западну ивицу обухвативши кому-

ћикацају за Нову Градишку. Први батаљон Се задржао на северним падинама Соколовца.

Продужено је гоњење непријатеља у цравцу Нове Градишке. Док су јединице 42. дивизије биле у покрету, примљена је усмена заповест штаба 15. корпуса којом је наређено да дивизија обустави даље гоњење непријатеља према Новој Градишки и да крене у правцу Пакраца. У извршењу овог наређења дивизија је у мрак 21. априла стигла на просторију: с. Дежевци — с. Пасиковци — с. Орљовац где је и преноћила.

Сутрадан (22. IV) јединице 42. ударне дивизије извршиле су покрет правцем: с. Буч, с. Шпановица, Пакрац где су избиле до 18 часова размествивши се на преноћиште, а где је остала и 23. априла. Трећа бригада се, после извршеног марша, разместила у с. Добровац на око 5 км северозападније од Липика. У току дана није било додир са непријатељем. Време је искоришћено за чишћење оружја и довођење опреме у исправно стање.

Према подацима штаба 3. македоноке бригаде непријатељски губици код Славонске Пожеге пред фронтом бригаде цене се на око 150 мртвих и рањених. Загробљено је 266 непријатељских војника и старешина.

Заплењено је: 4 брдска топа 47 мм, 20 митраљеза, 1 радио-станица, 1 телефонска централа; 3 аутомобила, 1 камион и други ратни материјал.

Губици бригаде: 9 погинулих, 35 рањених (од којих 12 старешина). Није било губитака у наоружању и опреми.¹⁵⁸

Ако се анализира борба за Славонску Пожегу, коју су ослободиле јединице 15. ударног корпуса, могу се извући следеће оцене и закључци:

1. Иако није изведен једновремени напад свим јединицама корпуса због удаљености појединих јединица од места размештаја до полазних положаја за напад, што је био случај и са 3. македонском ударном брига-

¹⁵⁸ Бојна релација 42. ударне дивизије и 3. македонске ударне бригаде, Архив ВИИ, кутија 1315, док. 9/7; Боро Митровски, поменути чланак, стр. 74—80.

дом, јединице су успешно извршиле постављени задатак, управо због високог духа и морала борачког и старешинског састава.

Иако су јединице бригаде после доста напорног марша по испресецаном и тешко пролазном земљишту биле заморене, оне су се директно из маршевског поретка развиле за борбу, и то за ноћну борбу на непознатом, шумљеном, испресецаном и тешко пролазном земљишту на коме су биле јако утврђене отпорне тачке — Камен — к. 296, за које се може рећи да су представљале кључ одбране Славонске Пожеге.

2. Због нејасне ситуације правилна је одлука што је борбени поредак бригаде постројен у два ешелона са јачом резервом. Када су се откриле главне отпорне тачке непријатеља, уведен је у борбу II ешелон и бригадна резерва. Иницијатива штаба бригаде и нижих команди била је јако испољена у овој борби. Јединице су убациване у борбу како је која стизала, а интервенција резервама је била правовремена.

3. Посебно треба истаћи иницијативу штаба бригаде и батаљона у довлачењу артиљеријских оруђа у стрељачки строј одакле су непосредним гађањем могли испољити већу ефикасност и подржати јединице, с обзиром на то да је била ноћ, а због избијања на одређене положаје није било времена да се припреме потребни елементи за ноћно гађање. Артиљерија је умногосторема пометила систем одбране на најважнијим непријатељским тачкама — Камен, к. 296 — и олакшала пешадијским деловима извршење задатка.

4. И овом приликом ноћ се показала као велики савезник наших јединица.

И у овој борби било је дивних примера храбрости и пожртвовања бораца и старешина. Ни у једном моменту није испољена колебљивост и малодушност, јер су и борци и старешине још при маршевању хитали и телсили да што пре дођу у контакт с непријатељем, нарочито због масакра код с. Врпоља над борцима бригаде. Нарочито се у овој борби истакао командир аутоматичарске чете Петар Панић, који је погинуо јуришајући на челу стрељачког строја.

БОРБЕ КОД села ПОЉАНА, ЈАЋЕ ЛИПЕ, ЈАМАРИЦЕ
У РЕЈОНУ БАНОВЕ ЈАРУГА

После оелобођења Славонског Брода, Плелетернице и Славонске Пожеге непријатељ је успео да организује одбрану на линији с. Окућани — с. Банова Јаруга — с. Гарепгница, коју је посео врло јаким снагама. Задатак ових снага је био да на овој линији задрже наступање наших јединица и да држећи у својим рукама раскрсницу путева Банова Јаруга омотуће извлачење снага из Бо-сне долином Уне.

Оперативна замисао штаба 1. армије је била да се обухватним маневром заузме Банова Јаруга, пресече одступница немачким јединицама из Босне и продужи гоњење непријатеља ка Загребу.

У духу ове замисли 42. дивизија је добила задатак да смени јединице 40. дивизије на положају десно јаруга северозападно од Дерлешке шуме, северно од с. Антуновца — лево с. Бујавица — Брезине, да изврши напад на с. Антуновац, с. Пољана, е. Јања Липа. Након извршеног пробоја на овом делу фронта напасти Банову Јаругу са северне и источне стране, заузети је и избити на пут Банова Јаруга — Затреб.

У току ноћи 23/24. априла јединице дивизије су извршиле марш са дотадашње просторије и до 4.00 часа 24. априла смениле јединице 40. дивизије. Трећа бригада је после извршене смене посела део положаја: десно пут с. Гај — е. Антуновац, а лево железнички мост на реци Бјела југоисточније од с. Пољана.

Артиљеријска бригада 42. дивизије била је на просторији североисточније од с. Гаја.

У току дана организовано је извиђање непријатељског положаја ради прикупљања података о тачном цротезању линије одбране, распореду јединица, ватрених тачака, артиљерије и минобацача. У 18.00 часова усмено је наређено штабовима бригада да до 24.00 часа повуку јединице са поседнутих положаја и да се прикупе 3. и 16. бригада у с. Гај, а 7. бригада у с. Брезине.

Према прикупљеним подацима од стране извиђачких делова дивизије и података које је Обавештајни

одсек дивизије добио од више команде, непријатељ је имао следећи распоред:

— 181. немачка дивизија 1. коњички дивизион, делови Вражје дивизије и један усташки здруг поседају и бране положаје с. Гарешница — Језеро Рибогојство — с. Пољана — с. Међурич — с. Јамарица — с. Нови Грабовоц — с. Козарица. Штаб 181. дивизије са приштапским јединицама у Бановој Јарузи;

— ценило се да се у с. Антуновцу налази 300—400 војника, неколико топова, минобацача и митраљеза;

— у с. Пољани око три чете Немаца 1. дивизије, 6 хаубица, неколико митраљеза и минобацача са укупно 900—1000 војника;

— у с. Јања Липа око 300 војника са нешто артиљерије, минобацача и митраљеза;

— у с. Међурич око два батаљона 181. немачке дивизије.

Пошто је у осталим селима и већим гарнизонима на поменутој територији непријатељ имао размештене јединице, према потреби могао је благовремено маневрисати снагама и интервенисати на угроженим местима.

Главна одбрамбена линија се протезала правцем Марино Село — јужни део с. Антуновац, који су били организовани за кружну одбрану — затим источна ивица с. Пољана — с. Јања Липа. Непријатељ је посебну пажњу обратио с. Пољани и с. Међуричу, где је и концентрисао јаке снаге, јер је држањем ова два места, у ствари, бранио комуникацију Банова Јаруга — Гарешница. Он је имао довољно времена да организује одбрану, ностави минска поља и маскира своје положаје. Само земљиште је било врло повољно за организовање одбране, јер је предтерен био брисан и испресецан каналима, који се нису могли газити, те су пружали могућност да се на погодним прилазима успешно бране и слабијим снагама. Све ово је било неповољно за нападача и захтевало примену маневра ради заузимања села.¹⁵⁹

¹⁵⁹ Бојна релација 42. дивизије и 3. македонске бригаде, Архив ВИИ, кутија 1315, док. 1/8; Операцијски дневник 42. дивизије, кутије 1315, док. 7/6; Обавештајни извештај 42. дивизије, кутија 1315, док. 4/9.

ОРГАНИЗАЦИЈА И РАСПОРЕД ЈЕДИНИЦА ЗА НАПАД

За предстојеће борбе, због до тада претрпљених губитака, бригада је недостајао старешински кадар, који се није могао потпуно попунити, што је имало утицаја на бојеву готовост јединица. Извршена су извесна померања и на нека нижа попуњена места су постављена лица која су се истакла у дотадашњим борбама, али која нису имала искуства у командовању и руковођењу јединицама. Иначе, морал јединица је био на достојној висини. Недостајала је муниција за аутомате и минобацаче 82 и 120 мм, те се чекало на попуну, док се артиљеријском муницијом и ручним бомбама располагало у веома ограниченим количинама.

На основу задатка добивеног од штаба 1. армије, штаб 42. дивизије је издао 25. априла у 3.00 часа усмену заповест, поетројивши борбени поредак дивизије у линију, с тим да 3. бригада напада на с. Пољану, а 7. и 16. бригада на с. Антуновац.

Трећој бригади је постављен задатак да главним снагама изврши напад у правцу комуникације с. Гај — с. Пољана — к. 133, а помоћним снагама да изврши притисак на јужни део с. Пољане у рејону Ткаоница — железничка станица. Након заузимања с. Антуновци 7. бригада је требало да садејствује 3. бригади нападајући с. Пољану са северне стране.

Штаб бригаде је 24. априла у 24 часа издао следећу усмену заповест јединицама:

3. батаљон са четом противтенковских пушака извршиће покрет правцем к. 134, к. 138, северозападна ивица шуме Брезински луг, с. Јања Липа. Једном четом напада са јужне стране преко шумице јужно од с. Пољане, на жел. станицу, а осталим снагама прелази канал преко к. 114 и железничку пругу и комуникацију с. Пољана — с. Међурич и избија на к. 133. Напад батаљона подржава минобацачка чета 82 мм са положаја источније од к. 114;

1. батаљон се креће испред 3. батаљона до с. Јања Липе одакле упућује једну стрељачку, митраљеску и минобацачку чету преко к. 114 на лево крило 3. батаљона да би обезбедио леви бок 3. батаљона са правца

с. Међурича образујући фронт према том селу. Након заузимања с. Пољана ове јединице нападају на с. Међурич. Са једном четом запоседа к. 181 ради затварања правца из с. Јамарице;

једна чета 2. батаљона напада Тканицу и парни млин код с. Пољане дуж железничке пруге и комуникације с. Гај — с. Пољана;

2. батаљон (без једне чете), чета аутоматичара у бригадној резерви на западној ивици с. Јања Липе (западно од капеле);

батерија 76 мм на ватрене положаје јужно од к. 138 са задатком да туче непријатељске циљеве на јужној ивици с. Пољана и непријатељска артиљеријска и минобацачка оруђа;

бригадно превијалиште у с. Јања Липа;

командно место и осматрачница штаба бригаде код капеле јужно од с. Јања Липе.¹⁶⁰

ТОК НАПАДА

У 3.00 часа 25. априла батаљони су кренули на из-Ершење задатка. Железнички мост на речици Бијела, која није била газна, био је порушен. Јединице 1. и 3. батаљона су морале импровизовати брвно за прелазак преко ње. То је умногоме успорило кретање, тако да су негде око 7.30 часова јединице успеле да поседну полазне положаје за напад јужно од с. Пољана — 3. батаљон на ивици шуме јужно од села, док је 1. батаљон упутио једну чету да поседне к. 181 северно од с. Јамарице ради затварања тог правца, а 2. батаљон у бригадној резерви на западној ивици с. Јања Липе.

Уочивши споро и неенергично наступање јединица бригаде, непријатељ је из с. Јамарице предузео напад на к. 181. коју је бранила чета 1. батаљона. Напад је одбијен. Између 9 и 10 часова Немци су зшутили појачање из с. Међурича у правцу с. Пољане јачине око 200—250 људи, без коморе и тешког наоружања, који

¹⁶⁰ Бојна релација 42. дивизије и 3. бригаде, Архив ВИИ, кутија 1315, док. 1/8,

су посели положаје дуж железничке пруге и комуникације е. Међурич — с. Пољана.

Око 10 часова 1. и 3. батаљон, који су дејствовали у правцу Пољане избили су на канал јужно од села и ту су се задржали наишавши на врло јаку и организовану ватру непријатеља, који је бранио овај канал који није био газан. У овој ситуацији штаб дивизије око 11 часова усмено наређује штабу бригаде да по сваку цену јединице 1. и 3. батаљона направе по неколико пролаза и продуже еа извршењем постављеног им задатка, с тим што би 3. батаљон, након прелаза, овладао и посео положаје к. 133 — Клобучар — к. 181 са фронтом према с. Међуричу како би обезбедио напад 1. батаљона на с. Пољане са јужне стране. Чети 2. батаљона наређено је да енергично нападне Ткаоницу и да продужи наступање како би помогла 3. батаљону. Да би олакшао рад на прављењу пролаза преко канала, штаб бригаде је упутио вод пионира. У међувремену, да би се обезбедио са правца с. Јамарице, наређено је 2. батаљону да из резерве упути једну чету која би посела положаје источно од к. 181 у правцу к. 182. Овде је непријатељ поново покушао јачим снагама, упућеним из с. Јамарице, да свлада поменутиим котатама, али је и тај напад био одбијен.

Батерији 76 мм је наређено да јачом ватром туче непријатељске положаје дуж железничке пруге, јужно од с. Пољане, како би олакшала прелаз преко канала и напад на село.

Када су јединице кренуле у напад, непријатељ пребацује део својих снага из с. Пољане ка к. 133. Воде се жестоке борбе на самој комуникацији с. Пољана — с. Међурич. Да би отклонио опасност која му прети, око 19.30 часова непријатељ једним делом снага изводи противнапад из шуме Рибнички луг, чиме је угрозио позадину јединица које су нападале на с. Пољану. Део снага, које су држале положаје са фронтом према с. Међуричу, повлаче се ка к. 181 и после прегруписавања предузимају противнапад. После жестоке борбе ове снаге успевају да избију на комуникацију и поврате своје изгубљене положаје.

У 23. часа 25. IV наређено је да у 24.00 часа 3. батаљон са придатом четом противтенковских пушака, затим чета 2. батаљона изврше по сваку цену напад на Пољану и овладају селом, а да 1. батаљон десним крилом избије на к. 133 и повлачећи своју чету са к. 181 — Јамарица дејствује у правцу с. Међурића.

За ово време 7. и 16. македонска бригада водиле су борбе код с. Антуновца и с. Мариног Села и на положајима код Цапаша, шуме Цареви храет, к. 133 и к. 125.

У 24 часа батаљони су кренули на извршење постављеног им задатка и отпочели са подилажењем. Међутим, око 1 час 26. IV бригадама 42. дивизије је измењен задатак, те је даље наступање заустављено.

Бригадама су постављени следећи задаци:

3. бригада да нападне и овлада с. Јамарицом и да преко с. Криваја пресече комуникацију Новска — Банова Јаруга. Десно садејствовати са 16. бригадом, а лево са деловима 1. пролетерске дивизије које такође нападају на с. Кривај;

7. бригада да нападне на јужни део с. Антуновца и с. Пољане и заузме их;

16. бригада да продужи напад на с. Међурић.

У духу ове замисли штаб 42. дивизије наредио је штабу 3. бригаде да најхитније повуче и прикупи све своје снаге на гребену Ривине — к. 181 — капела јужније од с. Јања Липе.

Према расположивим подацима непријатељ је код с. Јамарице имао 300—400 људи са задатком да упорно брани село како би ономогућио пресецање комуникације Новека — Банова Јаруга. Непријатељске снаге у селу подржавала је артиљерија из с. Међурића, с. Торови и с. Новог Грабовца. У склопу одбране села најјача отпорна тачка била је у рејону к. 133, која је била организована у типу пољске фортификације. Иначе само земљиште је било доста испресецано и повољно за извођење маневра.

Извршивши процену земљишта, дошло се до закључка да је неопходно овладати отпорном тачком к. 133 и маневром са северне и јужне стране обићи село

м заузети га. Одлучено је да се главне снаге бригаде упуते на северни део е. Јамарице, да се изманеврише Клобучар и обезбеди десни бок са правца Банова Јаруга — Бокови. Мањим снагама извршити обилазак са јужне стране села, преко к. 181 и принудити непријатеља на повлачење.

У духу ове одлуке јединицама су постављени следећи задаци:

3. батаљон напада к. 133 са северне стране преко шуме Клобучар. После заузимања коте јачим снагама напасти западни део е. Јамарица. Једну чету задржати као резерву ради обезбјеђења бока и парирања у случају евентуалног напада непријатеља са правца Рибнички луг — Бокови;

2. батаљон еа придатом четом противтенковских пушака напада са к. 181 северни и североисточни део е. Јамарица и у садејству са осталим јединицама бригаде заузима село;

1. батаљон (без једне чете) напада са к. 181. правцем к. 118, Јамарички поток заобилазећи с. Јамарицу са јужне стране;

бригадна резерва: једна чета 1. батаљона, митраљеска и минобацачка чета у рејону Белике Плане, а чета аутоматичара у рејону командног места бригаде; извиђачки вод бригаде извиђа правац Лубарденик — с. Нови Грабовац и успоставља везу са деловима 1. пролетерске дивизије;

бригадно превијалиште у рејону пута код Ривине, а рањеничка прихватница у рејону к. 181;

командно место и осматрачница штаба бригаде код кућа, источније од к. 181.

Пошто је извршено потребно прегруписавање јединица, око 4.15 часова 26. IV батаљони су кренули на извршење задатка. У првом налету јединице су успеле да подиђу к. 133 и кућама на северном делу с. Јамарице. Овде се воде оштре борбе. Отпор непријатеља је био врло жилав. Да би се олакшало и помогло батаљонима, наређено је батерији 45 мм и 76 мм, које су биле на ватреним положајима у рејону к. 181, да туку циљеве на к. 133 и северној ивици с. Јамарица. Поеле артиљериј-

ског налета, у коме је неутралисано дејство једног дела аутоматског оружја, 1. и 2. батаљон су око 11 часова упали у североисточни део села и овладали првим кућама. Међутим, непријатељ је упорно бранио к. 133, те 3. батаљон није успео да је заузме, чиме је задржано даље напредовање у селу. Да би се поспешиио напад на с. Јамарицу, 1. батаљон је затражио своју чету, која је била у бригадној резерви и појачање у митраљезима. Упућена му је њетова чета и митраљеска чета без једног вода. Непријатељска артиљерија је била врло активна и тукла положаје наших јединица из рејона: с. Пољана, Марковца, Банове Јаруге, с. Криваја.

За ово време је непријатељ исто тако одбио напад 7. и 16. македонске бригаде код с. Пољане и с. Међурића. На цравцу Новека — с. Нови Грабовоац чула се јака пуцњава и водила оштра борба са јединицама 1. пролетерске дивизије.

Док су предузимане мере за успешније наступање одређеним правцима, ситуација се погоршала појавом непријатељских снага у позадини бригаде. Око 14 часова примећене су јаче непријатељске снаге у рејону Володереког брега, које су се преко к. 222 спустиле делом према Јамаричком брду, а делом према с. Бујавици. У почетку се није знало да ли су то наше или непријатељске јединице, а пошто је претила опасност да утросе позадину јединица наређено је да се обустави даље наступање док се ситуација не рашчисти. Предузете су мере да се утврди припадност ових снага. Ради гога је упућена чета аутоматичара са Велике Плане ка Јамаричком брду са задатком да извиди које су то онаге и да задржи њихово надирање, а извиђачки вод је упућен у правцу с. Бујавица. Ради сваке сигурности наређено је 1. батаљону да са две чете затвори правац од Јамаричког брда постављајући их дуж пута североисточније од к. 181. У овој ситуацији штаб дивизије је наредио да се обрати посебна пажња на правце: с. Бујавица — Бујавица Брезина и Бујавица — Јања Липа, пошто је непријатељ овладао к. 222 и с. Бујавицом и да се јединице управљају према еитуацији.

Пошто су добијени подаци да су то непријатељске јединице, наређено је 1. и 2. батаљону да неопажено

извуку своје јединице које су упале у с. Јамарицу ка к. 181 и Добровица поток и да поседну положаје на тој линији. У току ноћи, како је био обавештен штаб бригаде, 13. пролетерска бригада је требало да изврши напад на к. 222 — с. Бујавицу.

У јутарњим часоцима 27. IV непријатељ је врло активан тежећи да потисне 3. македонску и 13. пролетерску бригаду да би овладао Јамаричким брдом, Ривинама и на тај начин да обезбеди комуникацију Новска — Банова Јаруга. Око 5.15 часова слабији непријатељски делови успели су да се спусте од с. Бујавица и овладају мостом на р. Пакри код творнице плина. Одмах је наређено 1. батаљону да делом снага по сваку цену овлада мостом где је био једини прелаз на р. Пакри, а чети аутоматичара и противтенковских пушака да преко к. 164 дејствује ка с. Бујавици. Другом батаљону је наређено да од Ривине крене јужно од с. Јања Липе, к. 164, помогне 1. батаљону у заузимању моста на р. Пакри и не дозволи непријатељу продор у правцу с. Брезине. Трећи батаљон да се рокира на пут с. Јањарица — с. Бујавица, а да са једном четом поседне к. 182 и на тај начин затвори правац од с. Јамарице и к. 181.

Док се вршило прегруписавање јединица непријатељ је изненадио 2. батаљон, који је био у покрету и овладао је к. 182. Пошто је 13. пролетерска бригада, око 6 часова, успела да потисне непријатеља и овлада к. 222 и с. Бујавицом, то је престала потреба да 2. батаљон продужи са извршавањем постављеног задатка, те је и на Ривини код Капеле извршио противнапад и задржао непријатеља на линији капела (јужније од с. Јања Липа) к. 181. Непријатељ је овладао Ривином. У току дана је 2. батаљон ојачан једном четом 1. батаљона, која је била у бригадној резерви, извршио неколико напада на Ривине. Око 17.30 часова очистио је с. Јања Липа, али је снажном непријатељском ватром био задржан на северној ивици Ривине. Добивши појачање, непријатељ је извршио један дневни и један ноћни противнапад правцем Ривине, с. Јања Липа, али су оба одбијена. Међутим, положаји су били на 50—80 м једни од других, тако да се водила борба са блиског одстојања. Ба-

терија 45 мм подржавала је, еа положаја западније од к. 164, 2. батаљон на гребену Ривине.

За ово време 1. батаљон је погрешно правац и отишао за Брезивски луг и свим снагама кренуо да нападне мост на р. Пакри код творнице плина и да садејствује 13. бригади у гоњењу непријатеља. Тиме је много изгубио у времену. Око 9 часова непријатељ је добио појачања из с. Међурића у с. Јања Липа. Да би се обезбедио правац с. Пољана — с. Међурић, 1. батаљон је добио задатак да са једном четом обезбеди мост на р. Пакри и с. Јања Липа од непријатељског продирања дуж села, а са једном четом запоседне положаје југоисточније од к. 182. Остале јединице батаљона повучене су у бригадну резерву на гребену северозападно од к. 164. На овим положајима батаљон је одбио два противнапада непријатеља.

Око 7 часова наређено је 3. батаљону да садејствује 13. пролетерској бригади у нападу на Јамаричко брдо и к. 212. У току дана било је неколико напада које су извеле 13. пролетерска бригада и 3. батаљон 3. македонске бригаде и противнапада од стране непријатеља на Јамаричко брдо, к. 212 и к. 168, тако да су они прелазили више пута из руку у руке. Нарочито оштре борбе водила је 13. пролетерска бригада за одбрану к. 222, западније од с. Бујовице, којом је непријатељ овладао око 14.30 часова.

За све време батерија 76 мм је са положаја североисточно од к. 164 подржавала нападна и одбрамбена дејства 3. батаљона код Јаморичког брда — к. 212.

Према наређењу штаба 42. дивизије око 21 час повучен је 1. батаљон са положаја и упућен на располагање дивизији у с. Гај. Његове положаје су запосели делови 2. и 3. батаљона. Пошто су оелабљене снаге бригаде, у току ноћи нису више извођени противнапади, него су јединице прешле у одбрану.

Да би обезбедио повлачење својих главних снага преко Банове Јаруге, непријатељ је у ноћи 27/28. 4. увео свеже снаге на делу фронта 7. и 16. македонске бригаде код с. Мариног Села и Антуновца. Око 3 часа 28. 4. непријатељ је извео врло снажан и изненадни

ноћни напад на положаје ових двеју бригада, што је створило забуну у јединицама, које су у приличној дезорганизацији и нeredу почеле да одступају, Мерама које је предузео штаб 42. дивизије и штабови бригада успело се да се у извесној мери среди стање код јединица и прикупи део снага, организује одбрана и сиречи даље надирање непријатеља. У овако створеној ситуацији штаб дивизије доноси одлуку да прикупи своје снаге, среди и прегр^пише јединице постављајући им нове задатке.

Непријатељ је, појачавши снаге и предузимајући противнападе, успео да консолидује одбрану на линији с. Бујовица — к. 164 — Јања Липа — с. Пољана — к. 125 — северна ивица шуме Царев Храет — вештачко језеро Риботојство — и даље комуникације за с. Гарешницу.

Дивизији је постављен задатак да поседне положаје: десно шума Заборе (закључно), а лево с. Бујавица (искључно). На додељеном одсеку дивизија је требало да организује групно поседање положаја са јачим отпорним тачкама на којима концентрисати аутоматско оружје ради тучења међупростора и организовања баражне ватре у предтерену. Наређено је да се борци утврде на положајима. Предвиђено је да дивизија у погодном моменту предузме наступање и очисти с. Пољану, с. Јања Липу, с. Међурић и Банову Јаругу.¹⁶¹

Око 6 часова 28. 4. штаб дивизије је наредио штабу 3. бригаде да повуче своје јединице са досадашњих положаја и да их најхитније пребаци на порсторију с. Брезина — с. Гај ради добијања новог задатка. Извлачење јединица је организовано под заштитом делова за обезбеђење и на више праваца како би се избегло груписање јединица и стварање погодних циљева за непријатељску артиљерију, с обзиром на то да је оно организовано у току дана и из непосредног контакта са непријатељем. Извлачење је успешно извршено, тако да су батаљони у 9.30 часова били прикупљени на одређену просторију.

¹⁶¹ Бојна релација 42. дивизије и 3. бригаде: кутија 1315, док. 1/8; Заповест штаба 42. дивизије од 30. 4. кутија 1315, док. 1/8 и извештај штаба дивизије кутија 232, док. 19/5.

Бригада је добила задатак да поседне положаје: десно комуникација с. Гај — с. Пољана (западно од к. 138), а лево преко Дојлова и западне ивице с. Брезине и да их по сваку цену одржи. Ради тога је наређено да се положаји фортификацијски утврде за одбрану, да се у случају потребе поруше мостови на реци Пакра источније од с. Јања Липе и да се организује непрекидно извиђање непријатеља и прикупљање података о његовој јачини. Други батаљон је повучен у дивизијску резерву у с. Гај.

На основу овог задатка извршен је следећи распоред јединица:

3. батаљон са водом противтенковских пушака посео је положај с. Гај — с. Пољана западније од к. 138, улево до р. Бијеле;

1. батаљон десно од р. Бијеле, а лево преко Дојлова и западне ивице с. Брезине.

Десно од 3. бригаде, на положајима шума Забаре — с. Марино Село — Цапаш — комуникација с. Пољана — с. Ангуновац, налазила се 16. македонска бригада.

Лево, на положајима шума Брезински луг, фабрика Плина код с. Бујавице, налазила се 7. албанска бригада, која је код с. Бујавице ухватила везу са деловима 21. дивизије.

Штаб бригаде је смештен у с. Гај.

Бригадно превијалиште и команда позадине на источној ивици с. Брезине, а рањеничка прихватница у с. Гај.

Поседање одређених иоложаја завршено је до 20 часова 28. 4. Оба батаљона су истурила на око 800 метара испред својих положаја предстражна одељења. Одмах након поседања батаљони су приступили утврђивању положаја и интензивној извиђачкој делатности.

На овим положајима бригада је остала све до 2. маја. За то време није имала изразитих борби са непријатељем, сем појединих чарки и извиђачке активности.

У склопу опште ситуације код непријатеља, који се повлачио правцем Новека — Банова Јаруга, у 2.30 часова 2. 5. штабу 3. бригаде је телефонски наређено да нападне и ослободи с. Пољану и продужи гоњење

у правцу Банова Јаруга. Предочено му је да је примењено одступање непријатеља од с. Бујавице ка с. Новом Грабовцу и с. Кривају.

У духу добивеног задатка одмах еу упућени извиђачки делови у више праваца да би утврдили распоред, јачину и састав непријатеља у с. Пољану. То је било нужно учинити због откривености терена. На реци Бијела и Пакра, које нису газне, мостови су били порушени. Ако би се јединице затекле у току дана на таквом отвореном земљишту и у ситуацији да не могу да пређу ове две речице, трпели би се велики губици у предтерену. Зато су још у току ноћи предузете мере за подизање импровизованих прелаза на поменутим рекама. Око 3.30 часова извиђачке јединице су обавестиле штаб бригаде да се непријатељски положаји протежу испред с. Пољана и да је раопоред непријатеља остао исти као и у претходним борбама.

Процењена је ситуација да се непријатељ после напуштања Новске главним снагама повлачи у правцу Загреба, те да у вези с тим одбрана правца с. Гај, с. Пољана, с. Међурић, Банова Јаруга има за циљ заштиту десног бока главних снага. Пошто јединице које бране овај правац изврше тај задатак, излишно је очекивати да ће оне продужити да упорно бране ове положаје.

Људство бригаде је било доста заморено непрекидним борбама и покретима. Попуна новим људством није била задовољавајућа ни квалитативно ни квантитативно, јер нови борци нису имали борбеног искуства. Старешински састав је био проређен уелед претрпљених губитака у претходним борбама, те су на поједине функције постављали млађе и неискусније старепгине.

На основу процене земљишта, непријатељских и наших снага донета је одлука да се главне снаге бригаде усмере северном ивицом с. Пољана и правцем цицгане жел. станице и на тај начин преече комуникација с. Пољана — с. Међурић и онемогући извлачење непријатеља из села. Слабије снаге ангажовати за фронтално потискивање непријатеља са источне стране између комуникације с. Гај — с. Пољана и железничке пруге.

Око 5 часова издата је усмена зшовест јединицама за нанад:

2. батаљон са четом противтенковских пушака и водом пт-топова 45 мм да изврши обухват села са северне стране и нападне непријатеља у захвату комуникације с. Гај — с. Пољана повезујући се са деловима 16. македонеке бригаде са којима заједно овладати северним делом села и продужити наступање ка центру;

1. батаљон да једном четом фронтално напада међупростор између комуникације с. Гај — с. Пољана и железничке пруге, а осталим снагама да напада између р. Бијела и р. Пакра на јужни део с. Пољана;

3. батаљон је добио задатак да наетупа за 1. батаљоном и северно од к. 114 прелази р. Бијела и западно од Циглане пресеца комуникацију с. Пољана — с. Међурић нападајући с. Пољану са западне стране;

батерија 76 мм и батерија 45 мм (без једног вода) са ватрених положаја у рејону шумице, јужније од комуникације с. Гај — с. Пољана, подржава наступање јединица отварајући ватру и уништавајући циљеве на северну и јужну ивицу села и у рејону цркве;

чета аутоматичара да се налази у бригадној резерви у рејону шумице, јужније од ватрених положаја батерије 76 мм;

командно место бригаде налазиће се у рејону поменуте шумице;

бригадно превијалиште и рањеничка прихватница на путу 800 метара југозападно од к. 138.

Одмах након пријема задатка батаљони су кренули одређеним правцима. Непријатељ се још задржавао у с. Јања Липи и држао положаје дуж р. Пакра до к. 114.

Понесени ватром непријатеља 1. и 3. батаљон су променили свој правац наступања и кренули ка с. Јања Липа, где су избили око 7.30 часова. Телефонска веза са њима је успостављена око 9 часова, када им је наређено да усмере напад према добијеном задатку. Батаљони су кренули на извршење основног задатка. Први и трећи батаљон, наишавши на пешадијска минска поља поред р. Пакра, успорили су темпо наступања. Други батаљон је до 14.30 часова избио до првих кућа

на северној ивици с. Пољана. Наишавши на минско поље, његово даље наступање је било успорено.

За ово време батерија 76 мм је тукла ватрене циљеве на северној ивици села и код жел. станице, а артиљеријска бригада 42. дивизије североисточну ивицу с. Пољана.

У свом даљем наступању 1. батаљон на правцу жел. станице, а 3. батаљон код моста на р. Пакри наишли су поново на минирано земљиште, те су морали правити пролазе кроз минска поља. После тога делови 1. батаљона су успели да избију близу гробља источније од села. У међувремену је чета аутоматичара бригаде уведена у борбу дуж железничке пруге са задатком да заузме Ткаоницу и парни млин. Око 18 часова примећено је повлачење непријатељских делова јачине 80—100 људи из с. Пољане за с. Међурић.

Направивши пролазе кроз минска поља, батаљони су око 21 час продужили са наступањем. Чета аутоматичара је заузела Ткаоницу. Очеvidно је било да се непријатељ повлачи на читавој зони: Гарешница — Вуковје — Липовљане — Кривој минирајући објекте у насељеним местима. Наречено је да се предузме енергични напад и заузме с. Пољана, а да се потом предузме гоњење дуж комуникације и жел. пруге за с. Међурић.

Непријатељ је у гоку ноћи под заштитом делова за обезбеђење повукао своје главне снаге из с. Пољане. Са овим обезбеђењем вођене су борбе и батаљони су око 5.30 часова 3. маја заузели с. Пољане и продужили гоњење у правцу с. Међурића.

За ово време 7. албанска бригада заузела је с. Јања Липа и с. Јамарицу, а 16. македонска бригада је заједно са 3. бригадом учествовала у нападу и ослобађању с. Пољане.

У овим борбама губици бригаде износили су: 22 погинула и 120 рањених (од којих 39 руководилица).

Непријатељски губици нису утврђени.¹⁶²

¹⁶² Бојна релација и операцијски дневник 42. дивизије — Архив ВИИ, к. 1315, док. 7/6, и 1/8; Бојна релација 3. македонске бригаде к. 1315, док. 1-12/8.

1. Да би остварио свој циљ (извлачење јединица из Босне долином Уне) непријатељ је издвојио доста јаке снаге за затварање правца с. Окућани, Банова Јаруга, с. Гарешница. Вештим маневрисањем расположивим снагама, појачавајући угрожене тачке, пребацујући јединице са једног на други положај и изводећи честе противнападе он је успео да изврши постављени задатак. При томе је био врло упоран и доследан.

2. Замисао штаба 42. дивизије за напад на с. Антуновац и с. Пољана у току првог дана борбе била је добро материјализована груписањем снага. Разбивши све своје јединице штаб дивизије је рачунао да ће оне у снажном налету овладати овим селима и омогућити надирање у правцу Банове Јаруге. Међутим, сматрамо да штаб дивизије никако није смео остати без изразитије резерве којом би на појединим угроженим местима интервенисао ради остварења своје идеје. Ово поготово што се располагало подацима о јаким непријатељским снагама, о њиховим могућностима за маневрисање и интервенцију, затим да је предтерен био откривен, прилази минирани, а да реке Пакра и Бијела нису биле газне.

Штаб 3. бригаде је добро замислио маневар и груписао снаге за извршење постављеног задатка, задржавајући јаку резерву која је била добро постављена и могла благовремено интервенисати у додељеном рејону. Међутим, доста времена се изгубило око прелаза нагазних речица и канала чиме се закаснило са нападом, што је омогућило непријатељу да открије намеру јединица и предузме мере за појачавање положаја свежих снагама. Непријатељу је спорим наступањем створена могућност да запоседне комуникацију и железничке пруге свежим снагама којима изводи честе противнападе, осујетивши на тај начин извршење задатка бригаде. Не може се рећи да су јединице испољиле слабости у морално-политичком погледу. Напротив, борачки и старешински састав је испољио упорноет и издржао велике напоре да би извршио постављени задатак. Неуспех је више поеледица што се нису бла-

говремено предвиделе и предузеле мере у погледу еавлађивања водених преирека, које еу знатно успоравале темпо наступања јединица. Сем тога, немађе довољне количине артиљеријеке и минобачачке муниције лишило је јединице ефикасније подршке у току наступања, нарочито у критичним моментима када је требало неутралисати непријатељске отпорне тачке, митраљеска гнезда итд. Свакако да је недостатак старешинског кадра, који се због претрпљених губитака у дотадашњим борбама није могао попунити искуснијим старешинама, утицао на резултате борбе.

3. У борбама које је бригада водила у времену од 26. до 28. априла, када јој је измењен задатак, испољено је неколико квалитетних тактичких поступака:

а) при нападу на с. Јамарицу може се издвојити брзина и енергичност у наступању, као и упорност борачког и старешинског састава ради извршења постављеног задатка. При овоме су постигнути почетни успеси за врло кратко време;

б) када је непријатељ предузео на више праваца противнападе евежим снагама и резервама да би обезбедио правце за извлачење својих главних снага комуникацијом која преко Банове Јаруге води за Загреб, јединице 3. бригаде су испољиле велику маневарску способност пребацујући се са једних на друге положаје и изводећи еталне нападе и противнападе на непријатеља на прилично широком фронту. Јединице су биле етално у покрету и непрекидној борби и при томе имале успеха.

4. Бригада је успешно извршила извлачење јединица из непосредног додира са непријатељем, када јој је наређено да се прикупи на проеторији с. Брезина — с. Гај. Може се рећи да су јединице скоро без губитака успеле да се при дневним уеловима и у врло компликованој ситуацији уз вешту примену делова за заштиту и обезбеђење одвоје од непријатеља и повуку на одређену просторију. Успех за ово се може приписати штабовима батаљона и командирима чета и водова.

5. При нападу по други пут на с. Пољана у току 2. и 3. маја јединице бригаде су испољиле храброст и

морално-политичку чврстину. Може се замерити штабовима 1. и 3. батаљона што су променили правац наступања и ангажовали у борбама код с. Јања Липе, иако им то није био задатак. Тиме је омогућено непријатељу да се оеновним снагама извуче из с. Пољане уз заштиту слабијих делова за обезбеђење. Требало је енергичније наступати у духу добивеног задатка, како је то одлуком штаба бригаде замишљено, те би и резултати борбе били изразитији.

Опште узев, бригада је у свим овим борбама, с обзиром на замореност у дотадашњим борбама; недовољну поуну у борачком и старешинском саставу; недовољну поуну артиљеријском и минобацачком муницијом; на минирано и откривено земљиште; јаке непријатељске снаге, које су увек потхрањиване свежим и новим јединицама, успешно извршила задатак у склопу дивизије.

НАСТУПАЊЕ КА ЗАГРЕБУ

После пада Банове Јаруге непријатељске главне снате су одступале у правцу Загреба. Да би се обезбедило неометано повлачење, непријатељ је заштитницом посео с. Гојило и шуму у рејону тог села и с. Вуковија, чиме је штитио правац одступања према Загребу и Бјеловару.

У склопу дејстава 1. армије у правцу Загреба 42. дивизија је добила задатак да форсира р. Илову на простору вештачког језера Рибогојство — к. 105 и нападне непријатеља у зони с. Вуковје — к. 111 — к. 181. Након заузимања ових положаја и избијања у висини творнице плина продужити гоњење непријатеља општим правцем с. В. Вуковје, с. Ступовача, с. Чаире, с. Срп. Селиште, с. Володер.

Десно, на правцу с. Гарешница, наступала је 6. личка дивизија, а лево правцем творница плина, с. Володер 21. дивизија.

Претпостављајући да ће непријатељ пружити јачи отпор на р/Илови, штаб дивизије је 3. маја издао заповест потчињеним јединицама:

1. Шеснаеста македонска бригада да форсира р. Илову јужније од вештачког језера Рибогојство, да нападне непријатеља у јужном делу с. В. Вуковје и да затвори правац према с. Међурићу.

2. Трећа македонска бригада да форсира р. Илову северније од к. 105, после чега да нападне непријатеља на делу положаја: десно к. 149 — лево к. 181. Поеле заузимања ових положаја да продужи гоњење непријатеља према творници плина, а потом крене на север и заједно са 16. македонеком бригадом заузме село В. Вуковје.

3. Седма албанска бригада је задржана у дивизијску резерву.

4. Артиљеријској бригади је стављено у задатак да својом ватром подржи форсирање р. Илове и даљи напад 3. и 16. бригаде.

5. Инжињеријском батаљону дивизије је наређено да подигне импровизоване прелазе на р. Илови.

6. Све припреме за форсирање р. Илове јединице су морале завршити до 23.00 часа 3. маја.

Претпостављајући да ће десна обала Илове бити јаче поседнута, штаб дивизије је у заповести детаљно предвидео мере које јединица треба да предузме ради стварања мостобрана и даљег наступања одређеним правцем.¹⁶³

Повлачење својих главних снага непријатељ је обезбеђивао слабијим заштитним деловима, који су местимично пружали отпор.

У току 4. маја јединице 42. дивизије су, након форсирања р. Илове, не наишавши на отпор непријатеља продужиле гоњење одређеним правцем. Непријатељски заштитни делови организовали су отпор у рејону с. Володера и северније од њега, и на тој линији задржали даље наступање јединица дивизије. Пошто је пао мрак наређено је да се јединице прикупе из гонећег поретка и преноће на просторији с. Г. Јеленска — с.

¹⁶³ Заповест штаба и операцијски дневник 42. дивизије од 3. V 1945, Архив ВИИ, кутија 1315, док. 1-6/8, и док. 7/6.

Кметовац — е. Миклеуижа — с. Срп. Селиште. Трећа бригада се прикупила и преноћила у с. Г. Јеленска.

Тога дана бригада није имала губитака.

Према заповести штаба 1. армије дивизија је 5. маја продужила гоњење у правцу Крижа. Пошто су јединице 21. дивизије разбиле одбрану непријатеља код с. Володера, он је отпочео повлачење правцем с. Володер, Иванић-Град, с. Луноглав.

Трећа бригада је предузела гоњење правцем: с. Г. Јелинска, с. Кат. Селишће, с. Речица, форсирала је р. Чазму код с. Кончани и до краја дана после кратке борбе заузела с. Кончани и свој напад усмерила на с. Криж, где су нападали и делови 21. дивизије и 7. албанске бригаде, као и 16. македонска бригада, која је гонила непријатеља десно од 3. македонске бригаде и после краће, али жестоке борбе овладала с. Прњаворцем.

Наредног дана јединице дивизије су послз краће борбе овладале с. Крижом и продужиле гоњење непријатеља, који се повлачио правцем Иванић-Град, с. Лупоглав, с. Дуго Село.

Трећа бригада је била на десном крилу дивизије и гонила непријатеља дуж железничке пруге правцем: с. Криж, с. Ширинец, с. Деановец, с. Дерешани, Иванић-Град, где је избила у току дана и остала да преноћи. Остале снаге дивизије гониле су непријатеља десно од 3. бригаде и разместили на преноћиште: 16. бригада у Иванић-Граду, 7. и артиљеријска бригада у с. Грабарју. У току гоњења 3. бригада није наишла на јачи отпор непријатеља.

Непријатељ је у свом повлачењу успео да организује отпор код с. Дугог Села. Задатак 42. дивизије за 7. мај био је да са поменуте просторије настави наступање и избије у с. Лупоглав, где се разместити као армијски други ешелон.

Седмог маја 3. бригада је добила задатак да садејствује 21. дивизији у ликвидирању непријатељског Зшоришта у с. Дугом Селу. У духу овог задатка одређен је правац наступања: Иванић-Град, с. Тедровец, с. Јежево, с. Обедиште, с. Острна, с. Дуго Село. Пошто је у

свом наступању претходно очистила од непријатељских делова за обезбеђење с. Острну и с. Пухово, бригада је садејствовала јединицама 21. дивизије у ослобођењу с. Дугог Села. Свде је вођена кратка, али жестока борба. Након заузимања Дугог Села 3. бригада је продужила гоњење непријатеља дуж комуникације у правцу с. Сесвете.

У борбама у току дана бригада је имала 1 погинулог и 22 рањена борца. Заробљено је 10 непријатељских војника, а остали губипи нису утврђени.

За ово време 16. македонска бригада је избила у с. Лупоглав, а 7. и артиљер<ијска бригада у с. Пречец где су и преноћиле.

Непријатељ се у току 8. маја под заштитом делова за обезбеђење повлачи у цравцу Загреба. Његове заштитнице пружају врло жилав отпор дуж главне комуникације која води за Загреб и на истуреним тачкама које доминирају комуникацијом ради обезбеђења повлачења својих главних снага.

Јединице 42. дивизије, сем 3. бригаде, остају на истој просторији у армијском другом ешелону. Трећа бригада је у току 8. маја након заузимања с. Дугог Села продужила заједно са јединицама 21. дивизије гоњење непријатеља. Заједно су вођене борбе у с. Краљеvec. Око 10.30 часова бригада је, према заповеети пгтаба 42. дивизије, повучена са положаја у с. Копчевац, а потом у с. Краљеvec где се разместила на преноћиште.

Бригада је у току ових борби имала 5 погинулих и 25 рањених. Непријатељски губипи нису утврђени.

У склопу операције за ослобођење Загреба 42. дивизија је била у другом ешелону 1. армије и није уведена у борбу при ослобођењу града.

У току 9. маја јединице 42. дивизије су извршиле покрет са досадашње на нову просторију и разместили се у непосредној близини Загреба: 3. бригада у с. Брестје; 7. бригада у с. Села; 16. бригада у с. Кобиљак; артиљеријска бригада и цриштапске јединице дивизије

и штаб дивизије у е. Сесвете; позадинске јединице дивизије у с. Дуго Село.¹⁶⁴

Овим су завршене борбе 42. дивизије у Славонији и на прилазима Загребу.

У наступању ка Загребу није било неких изразитијих борби из којих би се могла извући нека посебна искуства. Јединице су биле стално у покрету гонећи непријатеља који није пружао неки организованији отпор. Треба истаћи да је морално-политичко стање јединица било на висини, издржљивост у покрету врло добра, а у окршајима, уколико их је било, испољена је храброст и одлучност бораца и старешина.

До 21. маја дивизија је остала на истој просторији. За то време јединице су изводиле обуку, чистиле личну опрему и наоружање. По један батаљон из сваке бригае учествовао је 13. маја на паради у Загребу. Свакодневно су јединице упућивале патроле ради чишћења проеторије од разбијених група Немаца, усташа и четника, који су се крили на подручју дивизије. У овим акцијама заробљено је неколико десетина непријатељских војника и заплешено доста пешадијског наоружања, муниције и друге опреме. У појединим случајевима су са овим разбијеним непријатељским групама вођене и кратке борбе.

Према заповести штаба 1. армије 21. маја 42. дивизија улази у састав Оперативне групе дивизија коју су сачињавали 4, 5, 15. и 42. дивизија. У току дана дивизија је извршила покрет у две колоне у правцу Сиска до с. Оборова у чијем су ширем рејону јединице преноћиле. Наредног дана продужен је покрет до Сиска, а јединице су преноћиле у ширем рејону града. Наредна два дана дивизија је продужила са маршовњем и 24. маја разместила се у шири рејон Костајнице. Преко Приједора настављен је покрет за Бањалуку где су јединице стигле 27. маја и наредног дана остале на одмору.

Према усменој заповести штаба Оперативне групе дивизија, у току наредних неколико дана, 42. дивизија

¹⁶⁴ Операцијски дневник 42. дивизије; Архив ВИИ, к. 1315, док. 7/6.

је требало да изврши покрет до Бихаћа са задатком да на правцу кретања очисти просторију од разбијених четничко-ушастких група које су се криле по шумама и планинама Босанске крајине.

Да би се прикупили подаци о кретању тих разбијених група, камионима је упућена извиђачка чета дивизије за Кључ. У покрету за Кључ штаб дивизије је формирао три колоне, које су имале задатак да прочисте територију на свом цравцу кретања. Трећа бригада, артиљеријска бригада и по један батаљон 7. и 16. бригаде и приштанске јединице дивизије кретале су се правцем: с. Гајићи, с. Кола, с. Хан Сладојевић, с. Кадина Вода и заноћиле на просторији: с. Милетићи — с. Јаковљевићи — с. Сајићи — с. Округлица. У току 29. маја само је 16. македонска бригада на свом правцу наишла на групу од 100 до 200 четника, коју је разбила, а чији су се остаци разбежали у разне правце. Остале јединице нису дошле у контакт са овим групама. Наредног дана (30. маја) јединице дивизије су избиле у рејон Кључа, где су остале и 31. маја. Дивизија је продужила покрет преко Босанског Петровца за Бихаћ где је стигла 3. јуна и разместила се у ширем рејону Бихаћа, с тим што је 3. бригада оетала у Босанском Петровцу. Све до 28. јуна 1945. године дивизија је остала на истој просторији, где су јединице изводиле обуку. Након тога јединице су возом пребачене за Србију и у првој половини јула разместили се на следећој просторији: 3. бригада у Чачку, а њен 1. батаљон у Трстенику; 7. бригада у Чачку; 16. бригада у Брусу; артиљеријска бригада у Чачку; штаб дивизије са приштапским јединицама у Краљеву. У наредном периоду промењена је дислокација јединица, али је то већ мирнодопски размештај.¹⁶⁵

У борбама у Срему, Славонији и око Загреба, према подацима којима располаже, бригада је имала следеће губитке: 185 погинулих, 470 рањених и 44 нестала. Од овог броја погинуло је, рањено или нестало 128 старешина.

¹⁶⁵ Операцијски дневник 42. дивизије, Архив ВИИ, к. 1315, док. 7/6.

Као једна од најетаријих македонских јединица 3. бригада је овим завршила свој борбени пут, који је богат и испуњен мноштвом врло успешних борби и окршаја. Бригада има велике заслуге у раопламсавању оружане борбе на скопеко-кумановеком подручју где је постигла и сјајне успехе. Она је одиграла велику улогу у ширењу братства и јединства између македонског, српског, хрватског, народа Босне и Херцеговине, као и свих народности у Македонији, Косову, Србији и Хрватској. Овим је бригада, у склопу са осталим македонским јединицама 15. ударног корпуса, дала свој допринос у заједници са јединицама осталих народа и народности Југославије у коначном ослобођењу земље и кроз борбу ковала и још више учвршћивала братство и јединство.

За све ове заслуге бригада је одликована.

*

Трећа македонска ударна бригада формирана је у периоду када је завршен фебруарски марш македонских јединица и када је бугарски окупатор свим силама настојао да у зимском периоду уништи јединице НОВ и војно-политичко руководство Македоније. Њено формирање је дошло као круна развоја устанка на кумановско-врањском подручју и у време када се на ово подручје пребацио Централни комитет КПМ и Главни штаб Македоније. Циљ пребацивања македонског руководства био је да се снажније разгори оружана борба у овом региону и да се што чвршће повежу дејства са јужноморавским и косовским јединицама.

Посебно треба истаћи важност дејства у овом врло осетљивом региону за окупатора, где је пролазила главна комуникацијска магистрала Солун — Ђевђелија — Скопље — Ниш — Београд, тако важна за пребацивање трупа и снабдевање немачких онага у Грчкој.

Од самог формирања, па све до краја августа 1944. 3. бригада је заједно дејствовала са јужноморавским и косовским јединицама на кумановско-врањском и црно-

травском подручју, што је било од огромног значаја за ширење братства и јединства. Обједињене под једним оперативним руководством ове јединице су представљале јаку ударну песницу и снагу која је задавала велике муке бугарским војним и полицијским снагама, које не само што је нису могле уништити него су од ње трпеле осетне губитке и неуспехе.

Може се рећи да се бригада борила и дејствовала на целој територији Македоније и ширила пламен устанка у крајеве кроз које је пролазила и прихватала нове борце у своје редове. Од Црне Траве, преко козјачког масива и бугарске територије, бригада је заједно са јужноморавским и косовским јединицама избила до Круша планине (грчка територија) да би у завршним борбама за ослобођење Македоније учествовала на велешко-скопском подручју и у ослобађању главног града Македоније — Окопља. На крају је бригада свој борбени пут крунисала учешћем у завршним операцијама за ослобођење Југославије — од Срема па све до Загреба. На тај начин она је ширила братство и јединство македонског народа и народности Македоније са српским, бугарским, грчким, косовским, хрватским народом и народом Босне и Херцеговине.

Територија Црне траве и кумановског подручја била је база и за бугарске партизанске јединице и бугарско војно-политичко руководство, где су се они склањали у тешким ситуацијама, где су се снабдевали оружјем, муницијом и храном и на коме су заједно са нашим јединицама дејствовале против заједничког непријатеља. На њој су се оне калиле и формирале неке своје бригаде и батаљоне.

Посебно треба истаћи допринос 3. бригаде у разарању народноослободилачке борбе и на omasовљењу јединица од којих је каеније формирана Кумановска дивизија. Братада је постала кадровска база за друге јединице. Део борачког и старешинског кадра послужило је као база за формирање 4. македонске бригаде и других јединица на кумановском подручју и у источној Македонији.

Бригада је од њеног формирања па до краја рата дала 9 народних хероја (у ову цифру нису урачунати народни хероји са овог подручја до формирања бригаде), доста носилаца споменице 1941. и безброј јунака и високих војно-политичких руководиоца. На свом борбеном путу она је поднела велике жртве које су својом крвљу цементиране братство и јединство и херојством потврдили привржено!Ст идеалима за национално и социјално ослобођење македонског народа и народности Македоније, остварено у заједничкој борби са осталим братским народима Југославије.